

RONOR

KONTROLLEKSEMPLER

EESTIROOTSLASTE KULTUURI SELTS

SAMFUNDET FÖR ESTLANDSSVENSK KULTUR

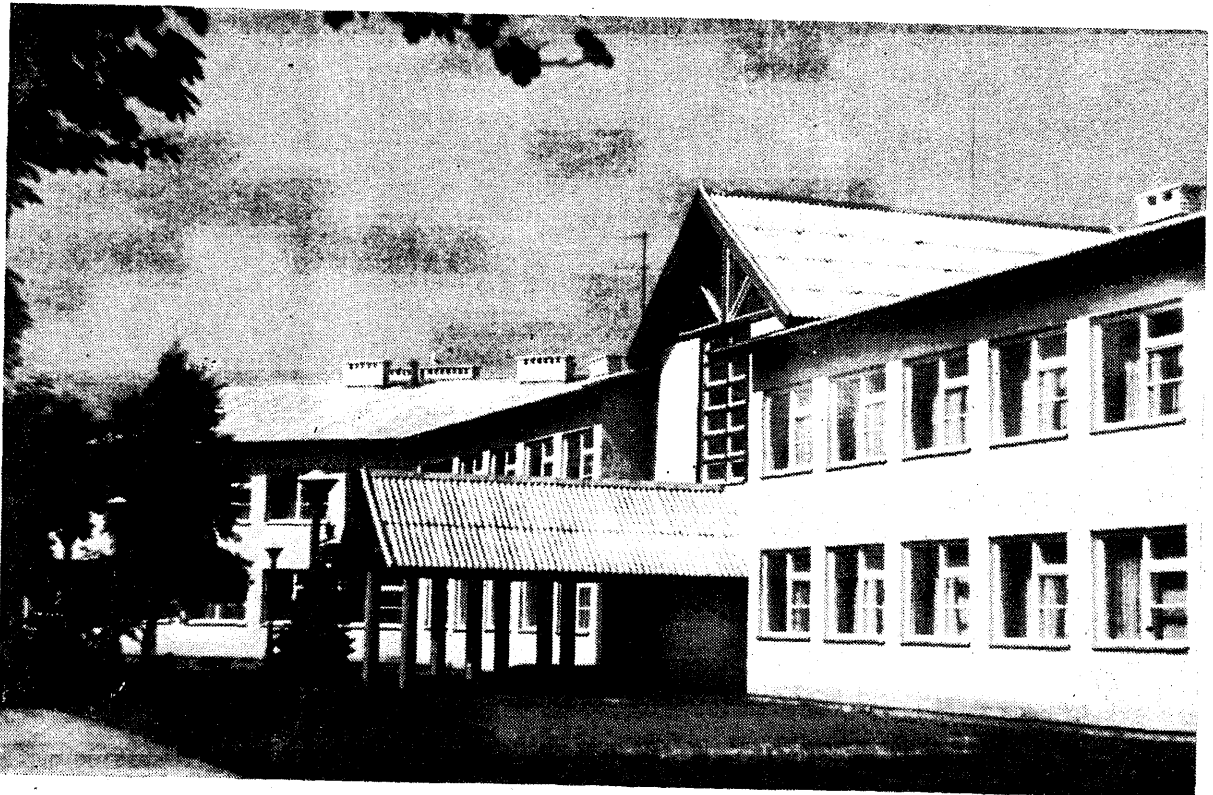
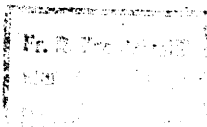

Foto: Harles Pilter

Armas lugeja!

Nagu näed, astub "RONOR" Sinu ette uues vormis ning tõsiseltvõetavas mahus ja tiraažis. Sellist väljaannet enam põlve otsas ei tee ja seetõttu kuulub siin tänu kõigile, kes lehele kaastööd on andnud ja neile, kes sellest lehe on vorminud. Aga olgu siin ka meeldetuletus: "RONOR" on alati lahti kõigele, mis eestirootslasi puudutab ja laiemale hulgalolevatele mõeldud on, olgu need siis mälestused, uurimused, pildid, jutud vms., aga ka ettepanekud ja kriitika seltsi ja lehe töö asjus.

Seltsi elu edeneb. Juba teatakse meie olemasolust lähemal ja kaugemal. Eestirootslaste põlise kultuuriühinguga SVENSKA ODLINGENS VÄNNER on kontaktid loodud sellest hoolimata, et meie postitalitus meiepoolse kontaktikirja edasi toimetamata jättis. Koostöösooviga pöördus meie poole Uppsala murde- ja rahvapärimate arhiiv, huvi meie vastu on avaldanud soomerootslased ja mitmed teised. Edukas koostöö käib Haapsalu rajooni juhtidega ja ettevõtetega. Isegi nii kaugel kui Rägaveres peeti vajalikuks seltsile tähelepanukingitus teha.

Ometi just seetõttu, et algus on olnud nii hoogne, ei tohi seda hoogu maha lasta joosta. Tahaks rohkem näha, et inimesed tulevad jutuga: ma oskan seda ja seda, kas ma saaksin osa seltsi sellest tööst enda peale võtta või kaasa lüüa. Ja tahaks kõigile soovida, et meie ettevõtmised pooleli ei jääks. Et just siis, kui kõige raskem ja lootusetum on, ikka edasi tegutsetak. On ju tänavune kevad ja suvi näidanud, kuhu võidakse jõuda, kui tahetakse ja tehakse. Me olime alustajatena üsna eesotsas. Ärgem siis tegutsedes ka sappa sörkima jäägem.

NOAROOTSI PÆEVAD. Kui palju kordi on tulnud seletada, mis selle taga peitub. Vähesed aimavad, mis see tegelikult on: see on seltsi eksam! Kui tuleme toime sellise üritusega, siis võib meiega arvestada ka edaspidi. Aga toime tuleme ainult tänu abilistele, kellele siin suur tänu: Pürksi külänõukogule, Lenini nim. kolhoosile, Noarootsi koolile, Haapsalu rajooni RSN täitevkomiteele, EELK Konsistooriumile ja kõigile teistele. Aga nüüd unustame töö ja vaeva ja pidutseme. Olgu see ilus kokkusaamise ja koos olemise pidu! ELAGU NOAROOTSI PÆEVAD!

ÕNNESOVIDID!

70	Agneta Tomingas	2. septembril
65	Erich Antsve	1. septembril
65	Julide Okasroos	3. septembril
65	Selma õunpuu	29. septembril
60	Valve Kinkust	6. septembril
55	Edla Kaljusaar	10. juunil

18. juunil abiellusid seltsi liikmed Asa Tennisberg ja Tõnu Tsarents. Palju õnne!

Toimetust palub vabandada, kui mõni juubilar jääb tervitamata. Küllap polnud siis liikmeks astumisel sünniaega märganud. See viga tuleb siis piirkonna volinikul ära parandada.

Kära vän!

Som du ser, utkommer RONOR i en ny form, med en aktningvärd volym och upplaga. En sådan utgåva kan inte framställas hur som helst och därför vill vi tacka alla dem som sänt oss bidrag och dem som medverkat i utgivningen. Men det är också på sin plats att komma med en påminnelse: RONOR tar emot

alla bidrag som angår estlandssvenskar och är avsedda för en bred läsekrets. Det kan vara memoarer, forskningsrapporter, bilder, berättelser o dyl, men också förslag och idéer som gäller vår tidnings eller hela samfundets arbete.

Samfundets arbete har nu kommit i gång på allvar. Man vet redan om vår existens i både när och fjärran. Trots att posten underlät att vidarebefordra vårt brev till Svenska Odlingens Vänner, har vi också knutit kontakter med denna anrika estlandssvenska kulturförening. Också Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala har föreslagit oss samarbetskontakter, likaså har finlandssvenskar och andra grupper uppvisat intresse för oss. Vi bedriver ett fruktbart samarbete med både myndigheter och olika företag i Hapsal-distriktet. T o m i Rägavere, långt borta i mellersta Estland, har man funnit det nödvändigt att hedra oss med en donation.

Men inte minst därför att början har präglats av en sådan aktivitet, måste vi se till att all denna energi inte går till spillo. Därför vill vi hoppas att allt fler människor kommer och säger: jag kan det och det, kanske kan jag svara för detta arbete i samfundet eller helt enkelt hjälpa till litet grand. Och vi önskar så innerligt att vi kommer att fullfölja alla våra företag, att vi kommer att fortfara med vårt arbete även när det känns som svårast och mest hopplöst. Denna vår och sommar har ju visat vart man kan nå, bara man har vilja och handlingskraft. Vi hörde till föregångarna, när vi började. Inte heller får vi bli eftersläntare nu när det är tid att handla.

NUCKÖDAGAR. Hur många gånger har man inte fått förklara vad som döljer sig bakom detta begrepp. Bara några få anar emellertid vad det egentligen handlar om - ett test för hela samfundet! Om vi klarar ett sådant arrangemang, så kan man lita på oss också i framtiden. Men vi kan klara det bara tack vare våra medhjälpare: Birkas bysovjet, Lenin-kolchosen, Nuckö skola, Hapsal-distriktets Exekutivkommitté, Estlands Evangeliska Luterska Kyrkas Konsistorium o a, till vilka vi härméd vill uttala ett stort tack. Men låt oss nu glömma alla mödor och roa oss. Låt oss njuta av en vacker fest med trevliga möten och angenäm samvaro. LEVE NUCKÖDAGAR!

LYCKÖNSKNINGAR

70	Agneta Tomingas	den 2 september
65	Erich Antsve	den 1 september
65	Julide Okasroos	den 6 september
65	Selma õunpuu	den 29 september
60	Valve Kinkust	den 6 juni
55	Edla Kaljusaar	den 10 juni

Den 18 juni gifte sig samfundets medlemmar Asa Tennisberg och Tõnu Tsarents. Hjärtliga lyckönskningar!

* - redaktionen ber om ursäkt, om vi eventuellt inte gratulerat alla jubilarer. Detta kan ha hänt om man inte angav sitt födelseår och datum vid inträde i samfundet. Vi ber ombud i olika regioner att rätta till sådana fel.

Foto: Malev Toom

Fotovõistluse parim arhitektuurifoto / Tävlingens bästa arkitekturfoto

OM ISAACUS MARIAESTADIUS HASSELBLAD OCH HANS AVKOMLINGAR av Ervin-Johan Sedman

I år för 350 år sedan anlände Isaacus Mariaestadius Hasselblad efter avslutade studier vid Academia Gustaviana till Nuckö för att tillträda som kyrkoherde i Nuckö församling. Det är svårt att överskatta Hasselblads betydelse i den estlandssvenska kulturhistorien, inte minst därför att han var grundaren av den första folkskolan för allmogen i norra Estland. Denna svenskspråkiga skola verkade utan avbrott fram till Estlands införlivande med Ryska riket under nordiska kriget år 1709. Och trots att det inte existerade någon skola i Nuckö socken under åren 1709-1860, kunde nucköborna i regel både läsa och skriva "ty de äro svenskar". Isaacus Mariaestadius Hasselblad förde även Nuckö församlings kyrkoböcker på ett exemplariskt sätt - dessa utmärker sig genom en för sin tid ovanlig noggrannhet och informationsrikedom.

Om Isaacus Hasselblad och hans talrika ättlingar skrev tidningen *Esmaspäev* år 1939 så här: "Som släkten Hasselblatts stamfader betraktas svensken Hinrich vilken levde omkring år 1500 i Mariestad. Vilket yrke han utövade är okänt. Men hans son Magnus var rektor vid stadens gymnasium och hans sonson Svene var rådsherre i Mariestad... När universitetet i Tartu (Dorpat) öppnades år 1632, visade det sig att det inte fanns tillräckligt med sökande till teologiska fakulteten för att kunna besätta alla prästtjänster som var lediga. Således var man tvungen att bjuda hit ungdomar från Finland och Sverige och redan år 1633 inskrivs vid universitetets teologiska fakultet Isaacus Svenesson från Mariestad (immatruleringsnummer 98 - E.-J.S.), som enligt tidens bruk kallades efter sin födelseort Mariaestadius. Från och med 1637 (egentligen 1638 - E.-J.S.) är han kyrkoherde i Nuckö församling. Senare blev han prost. Vid sidan av Mariaestadius använder han också släktnamnet Haseblat (egentligen Hasselblad - E.-J.S.), vilket några generationer senare förvandlas till det tyska Hasselblatt... Efter sin första hustrus död gifte han sig med dottern till biskop Joachim Ihering, som hade beordrats hit från Sverige år 1638. I detta äktenskap föddes år 1653 sonen Christian som år 1682, när hans far avlider efter 45 års arbete på Nuckö (Isaacus Hasselblad dog på Nuckö den 7 april 1682 - E.-J.S.), fortsätter faderns verk på det kära Nuckö... Christian Hasselblad har det inte lätt. Församlingen är långtifrån rik, medan han själv har en ovanligt stor familj. Hans maka föder honom inte mindre än 22 barn. Trots att barnrika familjer var vanliga på den tiden, hände det sällan att någon familj begåvades med så många barn. Det bör i sammanhanget påpekas att släkten Hasselblad har genom tiderna begåvats med en förökningsförmåga som går utöver det vanliga."

Vintern 1696/97 var ovanligt bister och i slutet av 1696 och början av 1697 utbröt tyfus i de flesta socknar av guvernementet Estland. Sammanlagt dog i Nuckö socken 554 människor under detta svåra år. Och mot all förmodan vägrar Christian Hasselblad samma år att förrätta begravning utan betalning. Denna för en själavårdare ovanliga hårdhet bör dock

ISAACUS MARIAESTADIUS HASSELBLADIST JA TEMA JÄRGLASTEST Ervin-Johan Sedman

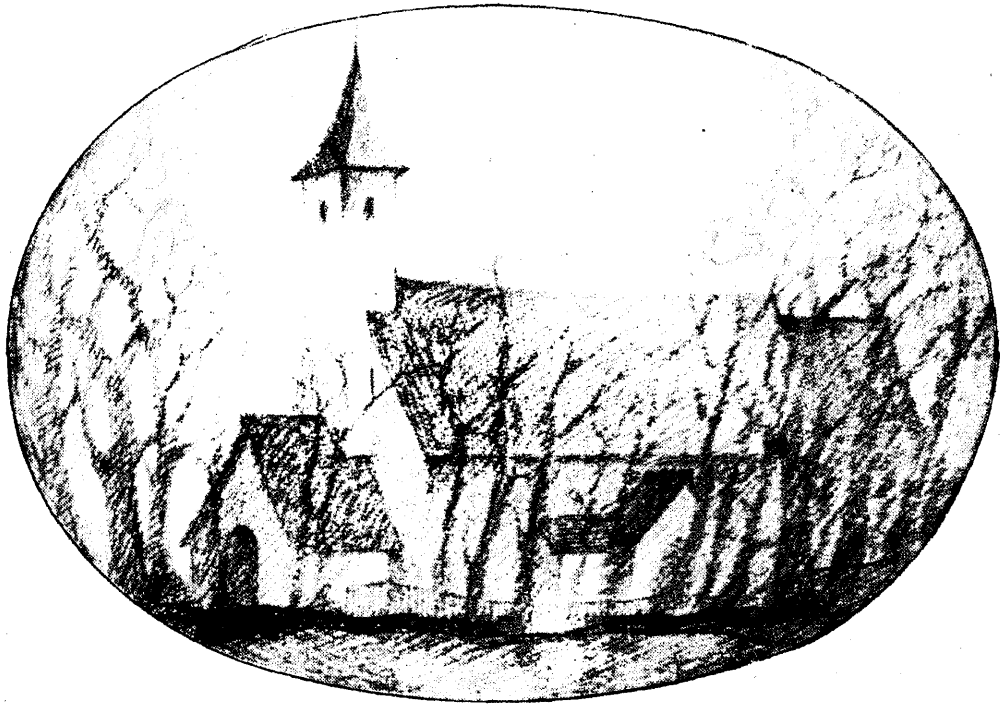
Käesoleval aastal möödub 350 aastat päevast, mil peale ACADEMIA GUSTAVIANA lõpetamist saabus Noarootsi koguduse õpetajaks Isaacus Mariaestadius Hasselblad. Hasselbladi osatähtsust eestirootsi kultuuriloo on raske ülehinnata, sest 1650. aastal asutas ta Noarootsis esimese Põhja-Eestimaa korralise kooli. See rootsikeelne kool töötas järjepidevalt kuni Eestimaa ühendamiseni Vene impeeriumiga Põhjasõja käigus 1709. aastal. Ja kuigi edaspidi puudusid kihelkonnas kuni 1860. ndate aastateni koolid, oskasid noarootslased lugeda-kirjutada, "kuna nad on rootslased". Ka on Isaacus Mariaestadius Hasselbladi poolt hoolikalt jätkatud Noarootsi koguduse meetrikaraamatute sissekandeid, mis korrektsuse ja täpsuse poolest on oma aja kohta märkimisväärsed.

Isaacus Hasselbladist ja tema arvukatest järglastest kirjutab "*Esmaspäev*" 1939. aastal:

"Hasselblattide perekonna teadaolevaks esiisaks on rootslane HINRICH, kes elas umbes a.1500 Mariestadis. Millist ametit ta pidas, pole teada. Kuid ta poeg MAGNUS on juba gümnaasiumi rektoriks ja ta pojapoeg SVENE Mariestadi raehärra

Kui 1632. a. avatakse Tartu Ülikool, siis selgub, et usuteaduskonna jaoks ei leidu meil veel küllaldaselt üliõpilasi, et saada nõutavat arvu vaimulikke. Nii ollakse sunnitud tooma õppima noormehi Soomest ja Rootsis ja juba immatrikuleeritakse 1633.a. ülikooli usuteaduskonda (nr.98 all - autori märged) Mariestadi Svene poeg Isaacus, keda nimetatakse tolleaegse tava kohaselt oma sünnikoha järele MARIAESTADIUSEKS. Alates 1637 (peab olema 1638 - autori märged) on ta juba Noarootsi koguduse õpetaja ja hiljem saab ta praostiks. Mariaestadiusse kõrval tuleb tal liignimena veel tarvitusele HASEBLAT (peab olema HASSELBLAD - autori märged), mis muutub mõni põlv hiljem saksapäraseks Hasselblattiks..... Oma esimese abikaasa surma järele abiellub ta teistkordselt Rootsis 1638.a. meile määratud piiskop JOACHIM IHERINGI tütreaga. Sellest abielust sünnib tal 1653.a. poeg CHRISTIAN, kes 1682.a., kui ta isa 45-a. töö järele Noarootsis hingusele läheb (ISAACUS HASSELBLAD suri 7.4.1682.a. Noarootsis - autori märged), jätkab tema tööd armsakssaanud Noarootsis..... Christian Hasselbladil pole sugugi kerge, kogudus pole

Hinrich	- ca 1500	- elas ca 1500
Magnus	- rektor för Mariestads gymnasium	- Mariestadi gümnaasiumi rektor
Svene	- rådsherre i Mariestad	- Mariestadi raehärra
Isaac (1608-1682)	- 1633-1637 student vid Tartu universitetet, 1638-1682 kyrkoherde och prost i Nuckö	- 1633 - 1637 Tartu Ülikooli üliõpilane, 1638 - 1682 Noarootsi õpetaja ja praost
Christian (1653-1718)	- 1682-1718 kyrkoherde i Nuckö församling	- 1682-1718 Noarootsi õpetaja
Isaac	- återvände till Sverige	- siirdus tagasi Rootsi
och avkomlingar	- släkten Tontellins i Sverige	- Rootsis tuntud Tontellins'ite perekond
och avkomlingar	- släkten Bork i Finland. Affärsmän och politiker	- Soomes tuntud Bork'ide perekond. Krimihed ja poliitikud
Carl Friedrich (1701-1730)	- kyrkoherde i Reigi	- Reigi õpetaja
Gustav Ernst (1705-1766)	- kyrkoherde i Varbla och Jöelähtme	- Varbla ja Jöelähtme õpetaja
Peter Anton (1751-1791)	- kyrkoherde i Hageri	- Hageri õpetaja
Gustav (1787-1863)	- kyrkoherde och prost i Viru-Nigula	- Viru-Nigula õpetaja ja praost
Otto Johann (1790-1830)	- kyrkoherde i Ridala	- Ridala õpetaja
Friedrich Wilhelm Anton (1815-1870)	- kyrkoherde i Karuse. Redaktör för en katekes på den nordestniska dialekten. Utgivare av "Missionsånger" och tillsammans med prost W.Schulze en andlig tidning Leiwakorvike. Var en av medarbetarna vid utgivningen av den nya psalmboken	- Karuse õpetaja. Toimetas Põhja-Eesti kirjakeelse katekismuse. Andis välja "Misjoni laulud" ja koos praost W.Schulziga vaimulikku ajakirja "Leiwakorvike". Oli kaastööline uue lauluraamatu koostamisel
Oskar Friedrich (1855-1880)	- diakon vid tyska församlingen vid Tallinns domkyrka	- Tallinna Toomkoguduse diakonõpetaja
Julius	- journalist vid St.Petersburger Zeitung, senare vid olika tidningar i utlandet	- töötas "St.Petersburger Zeitung" toimetuses, hiljem välismaa ajalehtede juures
Eduard (1829-1899)	- kyrkoherde och prost i Kambja. Författare till en katekes på den syddestniska dialekten	- Kambja õpetaja ja praost. Koostas tartumurdelise katekismuse.
Arnold (1852-1928)	- historiker och journalist. Redaktör av Neue Dörptsche Zeitung och Nordlivländische Zeitung. Från 1920 ända till sin död Tartus stadsarkivarie. Har publicerat en rad skrifter om baltisk historia	- ajaloolane ja ajakirjanik. Ajalehtede "Neue Dörptsche Zeitung" ja "Nordlivländische Zeitung" peatoimetaja. Alates 1920.a. Tartu linnaarhivaar. On avaldanud rea kirjutisi Balti ajaloost
Carl Paul Martin (1853-1903)	- kyrkoherde och prost i Juuru	- Juuru õpetaja ja praost
Bruno (1886-1951)	- kyrkoherde i S:t. Jaans församling i Tallinn fram till 1939. 4 söner och 4 döttrar	- Tallinna Jaani koguduse õpetaja kuni 1939.a. Perekonnas 4 poega ja 4 tütart
Theodor Reinhold (1921)	- kyrkoherde i Hannover	- kirikuõpetaja Hannoveris
Cornelius (1960)	- en av utgivarna av tidskriften "Estonia"	- estofiilse ajakirja "Estonia" üks väljaandjaid
Johannes (1861-1934)	- kyrkoherde i Elisabeths församling i Pärnu. Deltog aktivt i sällskapslivet (teatersällskapet Endla, nöckerhetssällskapet Valvaja) och sammantälldde historien av Elisabeths församling (1898)	- Pärnu Elisabethi koguduse õpetaja. Võttis agaralt osa seltskonnategevusest (teatriselts "Endla", karsklusselts "Valvaja") ja koostas Pärnu Elisabethi koguduse ajaloo (1898)
Carl (1838-1915)	- missionär i södra Afrika	- misjonär Lõuna-Aafrikas

KONTROLLEKSEMPLARID

Lauluteht

Sångblad

1632. a. asutatud Tartu Ülikool andis Eesti vaimulikule ja ilmalikule kultuurielule ühe suurepärase perekonna. 1633.a. immatrikuleeriti usuteaduskonda Lõuna-Rootsist Mariestadist pärit ISAACUS SVENESSON MARIAESTADIUS, kellest 1638. aastal, 350 aastat tagasi sai Noarootsi koguduse õpetaja. Isaacus võttis esimesena kasutusele perekonnanime HASSELBLAD ja sealt alates kuni tänaseni on Eesti kultuur seotud Hasselblattide nimega:

ISAAC (1608-1682)	- õpetaja ja praost Noarootsis, asutas 1650.a. Noarootsis Põhja-Eesti esimese korralise kooli
CHRISTIAN (1653-1718)	- õpetaja Noarootsis
CARL FRIEDRICH (1701-1730)	- õpetaja Reigis
GUSTAV ERNST (1705-1766)	- õpetaja Varblas ja Jõelähtmel
PETER ANTON (1751-1791)	- õpetaja Hageris
GUSTAV (1787-1863)	- õpetaja ja praost Viru-Nigulas
OTTO JOHANNES (1790-1830)	- õpetaja Ridalas
FRIEDRICH WILHELM ANTON (1815-1870)	- õpetaja Karusel
EDUARD (1829-1899)	- õpetaja Kambjas
CARL (1838-1915)	- misjonär Aafrikas
CARL FRIEDRICH (1853-1903)	- õpetaja ja praost Juurus
OSKAR FRIEDRICH (1855-1880)	- diakonõpetaja Tallinna Saksa Toomkoguduses
JOHANNES (1861-1934)	- õpetaja Pärnu Elisabethi koguduses
BRUNO (1886-1951)	- õpetaja Tallinna Jaani koguduses

Hasselblatid koostasid esimesed eestikeelsed katekismused, koostasid vaimulikke laulikuid ja toimetasid vaimulikke ajakirju. Suguvõsa noorematest liikmetest on Bruno pojapoeg CORNELIUS välismaal ilmuva estofiilse ajakirja "ESTONIA" üks väljaandjaid.

Uhinegem tänuga sellele suguvõsale Eesti vaimupõllul tehtud töö eest.

Tartuuniversitetet som grundades år 1632 har bl a skänkt Estlands andliga och världsliga kultur en framstående familj. År 1633 inskrevs vid universitetets teologiska fakultet ISAACUS SVENESSON MARIAESTADIUS, som kom från Mariestad i Sydsverige, och som år 1638, alltså för 350 år sedan, blev kyrkoherde i Nuckö församling. Isaacus var den som började använda släktnamnet Hasseblad, och allt sedan dess har släkten Hasselblatt spelat en icke ringa roll i den estniska kulturhistorien:

ISAAC (1608-1682)	- kyrkoherde och prost i Nuckö, grundade år 1650 den första skolan för allmogen i norra Estland
CHRISTIAN (1653-1718)	- kyrkoherde i Nuckö
CARL FRIEDRICH (1701-1730)	- kyrkoherde i Röicks
GUSTAV ERNST (1705-1766)	- kyrkoherde i Varbla och Jõelähtme
PETER ANTON (1751-1791)	- kyrkoherde i Hageri
GUSTAV (1787-1863)	- kyrkoherde och prost i Viru-Nigula
OTTO JOHANNES (1790-1830)	- kyrkoherde i Ridala
FRIEDRICH WILHELM ANTON (1815-1870)	- kyrkoherde i Karuse
EDUARD (1829-1899)	- kyrkoherde i Kambja
CARL (1838-1915)	- missionär i Afrika
CARL PAUL MARTIN (1853-1903)	- kyrkoherde och prost i Juuru
OSKAR FRIEDRICH (1855-1880)	- diakon vid Domkyrkans tyska församling i Tallinn
JOHANNES (1861-1934)	- kyrkoherde i Elisabeth kyrkans församling i Pärnu
BRUNO (1886-1951)	- kyrkoherde i St:Jaan kyrkans församling i Tallinn

Hasselblatts har sammanställt estniskspråkiga katekeser och psalmböcker, de har varit utgivare av religiösa tidskrifter. Av släktens i dag levande medlemmar är Brunos sonson CORNELIUS en av utgivarna av tidskriften "Estonia".

Låt oss ansluta oss till de gångna släktledens tack till familjen Hasselblatt för allt det som de utträttat på den andliga odlingens område i Estland.

I

Maa on nii kaunis, kirgas kõrge taevas,
täis rõõmu usklike lootustee: siit kaduvuse
päevadest läbi meid kannab taeva poole see.

Aastad ja ajastud tulevad ja lähevad, põlv
järgneb põlvele lennates; ei iial vaiki
taevased helid meid hellalt koju kutsudes.

Inglid kord lausid karjastele väljal. Nüüd
hingest hinge on kostmas laul: Rõõm, rahu
teile! Päästja on tulnud! Au kõrges olgu
Jumalal!

Lauluraamat 738. P. lisa 86

Härlig är jorden, Härlig är Guds himmel,
Skön är själens pilgrimgång: Genom de fagra
Riken på jorden gå vi till paradiset med sång.

Tidevarv komma, Tidevarv försvinna,
Släkten följa släktens gång. Aldrig
förstummas Tonen från himlen, Själarnas glada
pilgrimssång.

Änglar den sjöngo Först för markens
herdar. Skönt från själ till själ det ljud:
Människa, gläd dig! Frälsaren är kommen, Frid
över jorden Herren bjöd.

II

Au, kiitus olgu igavest Kolmainu Jumalale,
et Tema suurest heldusest meid avitanud
jälle. Meist hea meel on Jumalal, suur
rahupõlv on taeva all, kõik vaen on otsa
saanud.

Sind, Isa, meie kiidame ja palume Sult
abi, kes pead ülal targasti kõik oma Sõna
läbi; Su vägi, see on otsata, mis tahad, peab
sündima, Sa oled kaunis Issand.

Oh Jeesus õnnistegija, kes Isast tulid
taevast, meid tahtsid Sina lepita ja päästa
ära vaevast. Ma palun kõigest südamest Sind,
kallist vaga tallekest, Oh anna meile armu!

Lauluraamat 1. P. 199

Allena Gud i himmelrik Må lov och pris
tillhöra, För all den nåd, han kärleksrik Med
oss har velat göra! Han jorden skänkt stor
fröjd och frid. Ack, mänskan må väl glädjas
vid Guds evigt goda vilja.

Vi prisar, vi tillbedja dig, Ditt namn
städs vare lovat, O Fader, du som nådelig Oss
med allt gott begåvat. Allting du haver i
ditt våld, Och dig är ej en suck fördold
Väl den dig rättsligt fruktar!

O Jesu Krist, Guds ende Son, Som såg vår
själafara Och att oss frälsa därifrån Dig
själv ej ville spara! Du med din kärlek och
din död Förlöser oss av syndens nöd, När vi
på dig förtrösta.

III

Oh Püha Vaim, Sa abimees, Sa rõõmustaja
taevast, meid hoia kurja vaimu eest! Et
Jeesus päästis vaevast meid oma kalli
surmaga, seepärast seisab lõpmata see peal ka
meie lootus.

Lauluraamat 1. P. 199

O Helge And', gör själen from, Förnöjd och
oförfärad! Gör hjärtat till en helgedom, Där
Gud i allt blir ärad. Giv stöd, giv tröst i
all vår brist, Hjälp, att vi tro på Jesus
Krist Båd' nu och alltid. Amen.

Su sõna meile jäägu, meid ikka valgustagu
ta püha õpetus, et tõe sisse jääme ja
südame Sull toome, seks anna oma õnnistus.

Su riik me juurde tulgu, üksmeel ja rahu
olgu Su sõna ümbruses. Uut valgust, rammu
Jumal, Su rahval õnnetus! Sa jaga oma
helduses.

Kui päev meilt ära tõttab, Su juurde süda
ruttab veel usu tiibadel; meil patud andeks
anna ja armukätel kannu meid igavese eluteel.

Lauluraamat 743. P. 117

Uks kindel linn ja varjupaik on meie Jumal
taevas, Ta hoiab meid kui kilp ja rõõm, Ta
aitab kõiges vaevas. Küll vana vaenlane on
väga vihane; suur vägi, kavalus on tema
tugevus: ei ole tema sarnast.

Ei aita meie nõu ja töö, see on küll peagi
lõpnud. Uks mees on võitlemisele meil Isast
appi tulnud. Kas tunned seda meest? Ta nimi:
Jeesus Krist! See Issand suurest väest, see
ainus Jumal tõest! Võit Tema peab jääma!

Kui oleks ilm täis kuradeid, kes tahaksid
meid needa, ei karda meie kedagi, eks Jumal
või neid keelda? Maa ilma vürstid veel küll
tuge vihameel, ei siiski võimust tal, sest ta
on kohtu all, üks sõna rõhub teda!

Eks meile sõna seisma jää, ehk turtsugu
nad vihast? Ei Jeesu kirik hukka läe,
mis alustud Ta Vaimust. Kui võtvad meie
käest au, ihu, last ja naist: et mingi
igavest! Ei saa nad kasu sest, Ta riik peab
meile jääma!

Lauluraamat 369. P. 316

07 88 2556 600

Ack, giv oss nåd att gömma Ditt ord och
aldrig glömma Vad du i ordet lärt! Hjälp oss
därvid förbliva Och helt vårt hjärta giva At
dig, som oss all nåd beskärt!

Ditt rike värdes fränja, Giv endräkt, frid
och sänja, O Gud, omkring ditt ord! Giv din
betryckta kyrka Nytt ljus och liv och styrka
Och hjälp i nåd din svaga hjord!

När dagen från oss ilar, Giv, att vårt
hjärta vilar Vid dig i stilla tro! För synd
och nöd oss skydda, Sist lät oss i din hydda
Få smaka evig sabbatsro!

Vår Gud är oss en väldig borg, Han är vårt
vapen trygga: På honom i all nöd och sorg
Vårt hopp vi vilja bygga. Mörkrets furste
stiger ned, Hotande och vred; Han rustar sig
förvisst Med våld och argan list: Likväl vi
oss ej frukta.

Vår egen kraft ej hjälpa kan, Vi vore
snart förströdda; Men med oss står den rätte
Man: Vi stå, av honom stödda. Frågar du vad
nann han bär? Jesus Krist det är. Han är den
Herren Gud, Som, klädd i segerskrud, Sin tron
för evigt grundat.

Och vore världen än så stor Och full av
mörkrets härar, Dock, när ibland oss Herren
bor, Platt intet oss förfäras. Världens
furste är ju dömd, Och hans kraft är tömd.
Han på ett huvudhår Oss skada ej förmår: Ett
ord kan honom fälla.

Guds ord och löfte skall bestå; Vi det i
hjärtat bäre. För himmel, ej för jord vi gå
Till strids och glade äre, Äre alltid väl
till mods, Fast vi väge gods Och ära, liv och
allt: Ske blott som Gud befallt! Guds rike
vi behålla.

rikas, kuid tal on harukordsest suur perekond. Uma abielu kestel on tal 22 last. Kuigi tol ajal polnud lasterikkad perekonnad haruldased, nagu praegu, leidis siiski nii suurt lasteõnnistust harva. Peab tähendama, et lasteõnnistust on Hasselblattide perekonna üks iseloomulikumaid jooni.

1696/97. aasta talv oli erakordselt külm ja 1696.a lõpus ning 1697.a. esimesel poolel esines Eestimaal suur näljahäda. Eriti massilane nälga suremine toimus veebruaris, märtsis ja aprillis 1697. Leiva asemel söödi õlgi ja aganaid, isegi sõnnikut ja lõppenud kariloomi. 1697.a. kevadel puhkes enamikus Eestimaal kihekkondades plekiline soetõbi. 1697.a. suri Noarootsi kihelkonnas 554 inimest. Christian Hasselblad keeldus sel raskel aastal tasuta surnuid matmast. Sellist hinge-karjasele tavatut käitumist tuleb mõista, kuna tema enda kui ülisuure perekonnapea kannatused ületasid igasuguse inimlikkuse piire. Edasi kirjutab "Esmaspäev":

"Christian Hasselbladi järele, kes suri 1718, kui mässas maal veel põhjasõda ja sellega käis kaasas katk, sündis Hasselbladi perekonnas lõhenemine eriharudeks. Nii läks ta poeg Isaacus meie maa Venemaa alla heitmise järele tagasi Rootsi, kust siirdus osa tema järglasi hiljem Soome. Need Hasselbladi eriharud on tuntud praegu Rootsis TONTELLINSITE ja Soomes BORKIDE perekonnadadena. Vastavalt asukohtade muutmisele on need Hasselblatti eriharud andnud palju ärimehi ja avaliku elu tegelasi, kuid vähe vaimulikke. Märkimisväärne on neist Soomes Ivar Bork, kes saadeti Vene võimude poolt kui poliitiline süüdlane Siberisse ja kes valiti Soome iseseisvuse aastail Pori linnapeaks.Gustav Ernst (1705-1766) jääb aga oma isade hinge-karjase ametile truuks..."

Sama vaimus kirjeldatakse "Esmaspäevas" Hasselblatti suguvõsa 8 põlve 14 vaimuliku tegevust. Siinjuures lisan kokkuvõtliku perekonna sugupuud, mille koostamisel olen kasutanud peale eelinimetatud "Esmaspäeva" ka 1933.a. "Vaba Maa" artikleid ning Noarootsi koguduse arhiivifondi ürikuid Tartu Ajaloo Keskarhiivis (lüh. RAKA).

12. augustil 1933 toimus Tallinnas Hasselblattide suguvõsa kokkutulek, mis oli pühendatud Isaacus Mariaestadiuse Eestisse tuleku 300. aastapäevale. 36 Hasselblatti perekonnaliiget sõitis Noarootsi pühapäevasele pidulikule jumalateenistusele. Ka Rootsi Tontellinsid ja Soome Borkid võtsid neist üritustest osa. Piduliku jumalateenistuse toimetasid Bruno ja Johannes Hasselblatt'id. Hasselblatt'id külastasid ka eekat haigevoodis lamavat Noarootsi koguduse köstrit Johan Nymani.

Sama aasta oktoobris aga eksponeeriti Tallinna Provintsi muuseumi näitusel Hasselblatt'ide epi-taafi aastast 1682.

Fotod: Arvo Tarmula

uppfattas som en följd av de omänskliga lidanden som hansegen stora familj utsattes för.

Vidare skriver tidningen Esmaspäev: "Efter Christian Hasselblad, som dog 1718, när nordiska kriget ännu rasade i landet och pesten härjade den utmattade befolkningen, uppdelades släkten Hasselblad i flera grenar. Efter att Estland hade kommit under rysk överhöghet, flyttade hans son Isaacus till Sverige, varifrån en del av hans avkomlingar senare flyttade till Finland. Dessa grenar av släkten är i dag i Sverige kända som Tontellins och i Finland som Borks. Dessa grenar av släkten Hasselblad har i nya, förändrade förhållanden givit många affärsmän och politiker, men få representanter av det andliga ståndet. En av de mest framstående bland dem är Ivar Bork, som av de ryska myndigheterna blev deporterad till Sibirien, anklagad för politiska brott, och som efter Finlands självständighet blev vald till borgmästare i Björneborg... Gustav Ernst (1705-1766) förblir emellertid sina fäders kall som själavärdare trogen..."

I samma anda skildrar Esmaspäev verksamhet och levnadshistorier av 14 präster i släktens 8 generationer. Här tillfogar vi ett sammandrag av släktens stamträd, vilket har sammanställts på basis av tidningen Esmaspäev och artiklar i tidningen Vaba Maa från år 1939 samt urkunder i Nuckö församlings arkiv i Centralarkivet i Tartu (RAKA).

Den 12 augusti ordnade Hasselblatts i Tallinn ett släktmöte som var tillägnat 300-hundraårsdagen av Isaacus Mariaestadius ankomst till Estland. 36 medlemmar av släkten Hasselblad reste till Nuckö där de närvarade vid en högtidlig gudstjänst som förrättades av Bruno och Johannes Hasselblatt. Även Tontellins och Borks från respektive Sverige och Finland deltog i dessa arrangemang. Hasselblatts besökte också den älderstigne kantorn i Nuckö, Johan Nyman, som låg i sjukbädden. I oktober samma år ställdes i Tallinns provinsmuseum ut en epitaf av släkten Hasselblad från år 1682.

NOAROOTSI ROOTSLATEST PÖLVNEV KUNSTNIK Ervin-Johan Sedman

Kokkuvõtvalt iseloomustab kunstiajaloolane E. Pihlak 1956. a. koostatud voldikus kunstniku elu- ja loometegevust alljärgnevalt:

"Kunstnik Roman Nyman sündis 1881. a. Tallinnas aedniku perekonnas. Kunstnikuhariduse omandas ta 1900-1906 Peterburis Stieglitzi kunstikoolis. Peale õpingute lõpetamist viibis sama kooli stipendiaadina Prantsusmaal, Itaalias ja Norras. 1910-1913 töötas kunstnik Peterburis Keiserlike Teatrite Valitsuse juures, tegutsedes samal ajal teatrites abidekoraatorina. 1913. a. asus R. Nyman alaliselt Tallinna, kust teostas rea välismaareise. Kuni 1920. a. töötas ta "Estonia" teatris dekoraatorina, hiljem pedagoogina ja vabakunstnikuna. Lavastuse "Hamlet" kujundusega 1913. a. pani R. Nyman aluse kunstipärase teatridekoratsiooni arenemisele Eestis. Sel alal jätkas ta A. Golovini, K. Korovini jt. kuulsate vene dekoraatorite novaatorlikku suunda, mis on eriti ilmne "Don Juani" ja "Narr Tantrisi" eskiisides. Oma arvukatel õlimaalistel ja joonistel kujutab R. Nyman suure soojusega eesti loodust ja vanu talumaju.... Ta loomingu paremiku kuuluvad samuti paljud linnavaated Hispaaniast, Itaaliast.... ja kodulinnast Tallinnast.... Nende tööde kompositsioonilises ülesehituses ja koloriidis avaldub ilmekalt R. Nymanile kui teatrikunstnikule omane tugevalt arenenud dekoraatiivsetunne. Oma värviküllase koloriidiga mõjuvad ta teosed rõõmsalt ja elujaatavalt.

Eesti maastikumaalijate esiridadesse kuuluva R. Nymani loomingulise töö katkestas surm 1951. a."

Roman Nymani arhiivitoimikute (ORKA, fond R-1706, nimistu 1) järgi sündis Roman-Stefan Nyman 24. okt. 1881. a. Tallinnas. Isa: Vilhelm-Gustav Nyman (21. jaan. 1848. a. Tallinnas - 13. juuni 1910. a. samas), ema: Julie Nyman (neiuna Vunder 18. apr. 1848. a. Kohila vallas - 18. apr. 1919. a. Tallinnas).

Kunstnik abiellus 1914. a. tallinnlanna Julie-Albertine-Mathilde Ilvesega.

Lapsed: Ilmar (28.11.1914.), Hera (7.10.1916.), Virve (15.10.1921.), Urve (9.4.1926.), Endel-Joel (9.7.1929. - 14.4.1933.).

Arhiivandmete alusel oli kunstnik rahvuselt eestlane. Kunstniku tütre Virve Nymani sõnul pidas isa end Noarootsi kõstri-kooliõpetaja Johan Nymani sugulaseks, kuigi erilisi läbikäimisi nende vahel

EN KONSTNÄR AV ESTLANDSSVENSK HÄRKOMST FRÅN NUCKÖ

av Ervin-Johan Sedman

Konstnärens liv och skapande verksamhet karaktäriserats i den av E. Pihlak sammansatta folder år 1956 på följande sätt:

"Konstnär Roman Nyman föddes år 1881 i Tallinn i en trädgårdsmästarfamilj. Sin konstnärsutbildning fick han under åren 1900-1906 vid Stieglitz konstskola i Petersburg. Efter avslutade studier vistades han som skolans stipendiat i Frankrike, Italien och Norge. 1900-1913 arbetade konstnären vid Förvaltningen av de kejserliga teatrar i Petersburg medan han samtidigt verkade som biträdande dekoratör på olika teatrar. 1913 bosatte Roman Nyman sig i Tallinn, varifrån han gjorde även många utlandsresor. Fram till år 1920 arbetade han vid Estoniateatern som scenograf, senare som lärare och konstnär på heltid.

Genom dekorationer till iscensättningen av Hamlet 1913 lade Roman Nyman grunden till utvecklingen av den dekorationskonsten i Estland. Inom denna gren vidareutvecklade han A. Golovins, K. Korovins och andra ryska dekoratörers banbrytande linje, som kommer klart till synes i Don Juan. På Roman Nymans oljemålningar och ritningar känns det en stor värme gemensamt Estlands natur och gamla bondgårdar. Till det bästa i hans skapande hör stadsvyer från Spanien, Italien ... och hemstaden Tallinn ... I kompositionen och koloriten av dessa verk uttrycks klart den utvecklade dekorativa känslan som är präglade för Roman Nyman som scenograf. Med sin färgstarka kolorit gör hans verk ett glatt och

Roman Nyman oma ema, isa ja õetütre Claraga / Roman Nyman med mor, far och systerdotter Clara

Fotod Virve Nymani kogust

polnud. Suur-Nõmmkülast põlvneva Astrid Reinbergi (sünd. Nyman) vahendusel tutvusin Rootsist saadud Nymanite sugupuu väljavõttega, kus puudus juba kunstniku isa, kes sündis teatavasti Tallinnas. Roman Nymani arhiivitoimikus aga leidis kunstniku enda poolt sugupusse sisseviidud täiendus, millega on ka tõestatud tema põlvnemine Noarootsi kihelkonna Suur-Nõmmkülast.

Avaldan siinjuures skeemi, mis näitab Roman Nymani päritolu ning sugulust Johan Nymani ja Suur-Nõmmküla Nymanitega. Olen tänulik ka igasuguste täiendavate teadete ja täpsustuste eest.

LUCAS (-24.01.1671)
 LUCAS (18.10.1664-20.05.1725)
 CHRISTIAN (04.11.1706-04.06.1742)
 CHRISTIAN (02.01.1735-13.12.1806)
 JOHAN (30.05.1774-25.12.1823)
 CHRISTIAN (30.12.1793-13.10.1862)
 CHRISTIAN (17.08.1830-30.07.1901)
 JOHAN (21.07.1859-28.10.1933)
 Noarootsi köster-kooliõpetaja,
 eestirootsi ühikonnategelane
 Klockaren och folkskolläraren från Nuckö,
 estlandssvenska funktionär
 KARL (30.06.1864-06.12.1920)
 Järglased Suur-Nõmmkülas Irjase talus
 Ättlingar i Klottorp Irjase
 HANS (12.08.1808-)
 VILHELM GUSTAV (9.01.1848-13.06.1910)
 ROMAN STEFAN (24.10.1882-23.04.1951)
 Eesti esimene professionaalne teatrikunstnik
 Första professionella scenograf i Estland

livsbejakande intryck. Skapande verksamhet av Roman Nyman, som hörde till de bästa bland landskapsmålarna i Estland, avbröts av döden 1951."

Enlight uppgifter i arkivpärmar (ORKA, fond R-1706, nimistu 1) föddes Roman-Stefan Nyman den 24:e oktober 1881 i Tallinn. Fadern: Vilhelm-Gustav Nyman (* 21:a januari 1818 i Tallinn + 13.6.1910 samma ort), modern: Julie Nyman, flicknamn Vunder (* 18:e april 1818 i Kohila kommun, + 18:e april 1919 i Tallinn).

Konstnären gifte sig 1914 med Julie-Albertine-Mathilde Ilves född och bosatt i Tallinn.

Barn: Ilmar (28.11.1914), Hera (7.10.1916), Virve (15.10.1921), Urve (9.4.1926), Endel-Joel (9.7.1929, - 14.4.1933).

Enligt arkivmaterial var konstnären av estnisk nationalitet. Enligt dottern Virve Nymans utsago ansåg hans far sig vara släkt med kantorn och skolläraren på Nuckö Johan Nyman, trots att de inte hade haft något särskilt umgängesinsemellan. Genom Astrid Reinberg (född Nyman) som härstammar från Stora Klottorp fick jag bekanta mig med ett separat ur stamtavlan av Nymans. Där fattades dock redan federn, som föddes i Tallinn. I arkivpärmen över Roman Nyman finns det dock en komplettering gjord av konstnären själv, som bevisar hans härkomst från Stora Klottorp på Nuckö.

Härmed publicerar jag en icke alls fullkomlig genealogi över Nymans släkt, som trots stora avstånd mellan släktens olika grenar kan bidra till bevarande och stärkande av samhörighetskänslan.

Avslutningsvis vill jag be om ursäkt inför Nymans för eventuella brister i denna genealogi. Förhoppningsvis kan jag i framtiden komplettera denna lista på basis av ytterligare forskning i arkiv men i synnerhet hoppas jag att få direkta uppgifter från släkten Nyman.

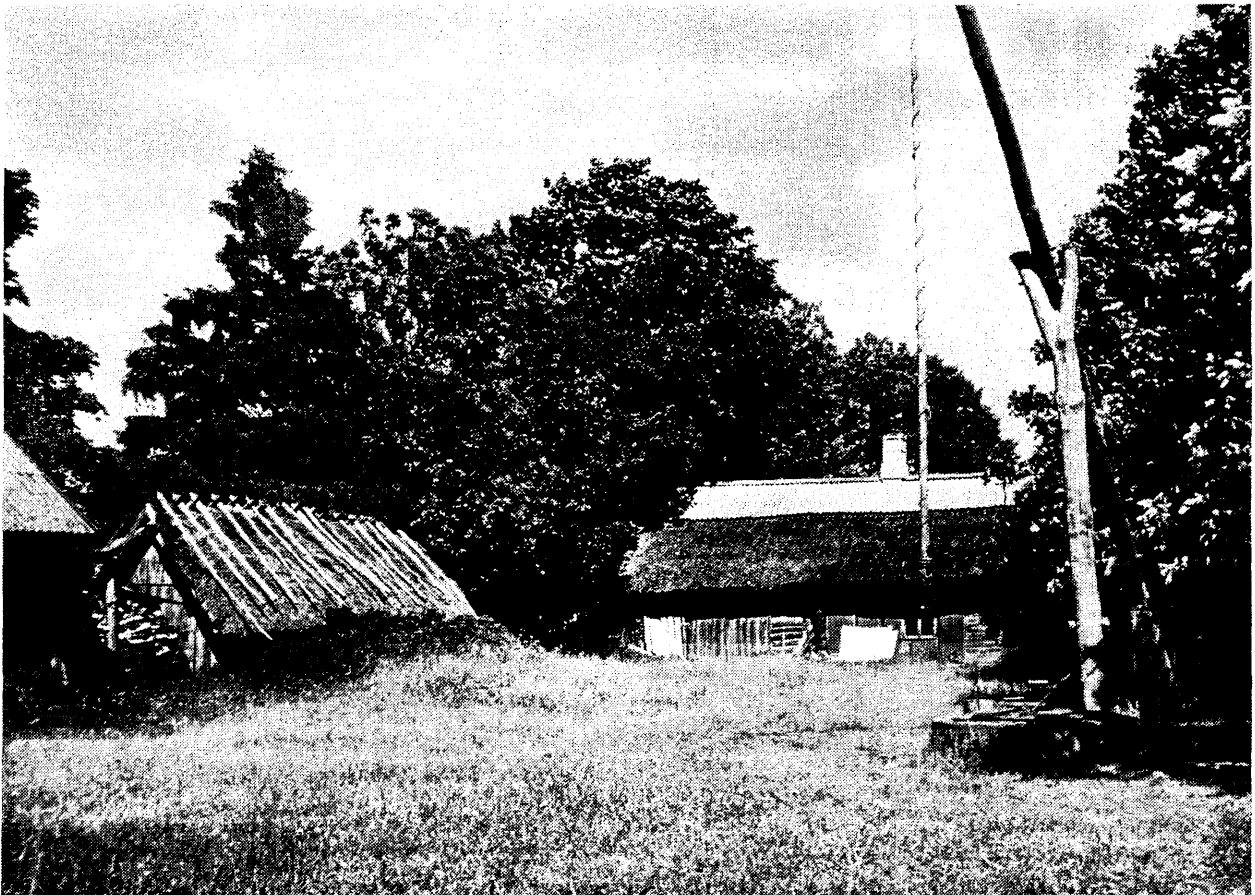

Foto: Hjalmar Märskä

Helmar Roomäe MEENUTUSED

MINNER av Helmar Roomäe

Helged mälestused on minule jäänud lapsepõlves läbielatud eestirootslaste elust, nende seltskondlikest mängudest, rahvatantsudest ja ringmängudest.

1933. aastast alates õppisin Haapsalus, siis aastast 1937 Eesti sõjaväes. Pärast sõjaväes sunnida ärateenimist sain töötada 2,5 aastat Tallinnas tislarina, kui algas 1941. a. 27. juulil enam kui neli aastat kestnud sõjatee.

Õppisin aastatel 1924-1929 Noarootsi valla Österby algkoolis. Kool oli kakskeelne, kus õpetaja pidas ühes koolitoas ühekorraga tundi nii rootslastele kui ka eestlastele. Õpetamine käis vaheldumisi küll eesti, küll rootsi keeles. Mõlemast rahvusest oli võrdsest õpilasi. Seetõttu oli võimalus kuulata ja näha rootsikeelseid kirjanikke, matemaatika, koduloo ja laulutunde. Minu tähelepanu köitsid Zacharias Topeliuse, Bellmanni, Strindbergi kirjanusteosed. Et minu kodu oli kakskeelne, siis oli minul rootslastega läbivõetust kõik arusaadav. Eriti meeldisid minule rootslastega läbivõetavad ringmängud. Rootslaste laulud ja ringmängud olid oma ülesehituselt lihtsad ja liigutavad, meloodialt kõlavalt lüürilised. Meie õpetaja oli alles nooruke mees, väga hea musikaalse maitse ja kuulmisega, tantsis ise alati kaasa, oskas asja huvitavaks teha. Õpetaja Aleksander Sedman oli rahvuselt eestirootslane, õppinud Haapsalu Ühisgümnaasiumis ja täiendanud end rootsi keele alal Soomes Nykarleby seminari lühikursustel. Suure eruditsiooniga õpetajana oli kõik temalt kuuldu lapse hingele jäädavalt meelde jääv. Imestamapanev on, kuidas ta kõike suutis! Sellest tulenevalt ka minu suur huvi eestirootslaste muusikalise kultuuri ja ringmängude vastu. Sel ajal ei olnud eestlastel mitte midagi samaväärset vastu panna.

Pürksis mõisas (Birkas) asus rootslaste kultuurikeskus, kuhu tuldi kokku, kui toimusid eestirootslaste suuremad kultuuriüritused, festid, Lucia pidu ja muu. Pürksis mõisa härrastemajas tegutses aastaringsest põllumajandusliku kallakuga rahvaülikool - Folkhögskolan, kus rektor ja kodundusõpetaja (husmodern) olid Rootsiist. Tihti olid Rootsi koolide agronomid Pürksis praktikal.

4 korda aastas kogunesid eestirootslased Pürksis mõisa härrastemajas festidele. Rahvaülikool andis kaugelt tulnutele tasuta ööbimisvõimaluse ja söögi. Kirjutamata seaduseks oli, et kõik Pürksis kooli lõpetanud, kes kandsid vilistlasmärki "BIRKAS VÄNNER", pidid tulema festidele. Ka mina, kui ma enam Noarootsis ei elanud, püüdsin ikka ja jälle festid osa võtta. Festi kavad olid süsteemikindlalt ülesehitatud. Pärast loenguid algasid ringmängud. Kevadfesti ringmängud toimusid ilusa ilma puhul õues. Kevadmängud algasid alati lauluga "VARVINDAR FRISKA, leka och viska ...", klappa mit hjärta ..." jne. Suvefest algas ringmänguga: "KOMM, komm ska vi holla bröllopp min flicka, å jag mee ...". Sügisfesti mängud toimusid Mihkclipäeva (29.IX) paiku, kus tantsiti juba rahvaülikooli saalis. Sügisfest algas kurvameelse lauluga: "HÖSTEN ÄR KOMMEN HUR STORMARNA GNY, svanan tar avsked och svalorna fly, blomman har beddar i mossaan sin grav, skogsbruden fäller sit grönskande här ...". Talvepidu oli tegasihoidlikum, sest jääolud ei lasknud paljusid peole tulla. Seetõttu oli kooli saalis tantsijatel ruumi rohkem. Tantsiti ka klassikalisi tantse: valssi, reinlenderit, padespani ja muud.

Festidel mängitavaid ringmänge oli tohutult palju, kahju et aeg on kustutanud mu mälust enamuse neist. Üks meloodilisemaid oli "UPP PÅ KÄLLARBÄKKAN HÄR JAG EN VÄN ...", siis veel "VI ÄRO MUSIKANTEN AVI FRON SKARABORG...", "PO VAR ENG STOR EN GAMMAL LADON ...", "... EFTER KOMMER PRÄSTEN, efter kommer prästen med sin longa svarta kappa !"

Jag har ljusa minnen från min barndom, om estlandssvenskarnas liv, deras folkdanser och ringlekar.

Sedan 1933 studerade jag i Hapsal, därefter från och med 1937 tjänstgjorde jag i Estlands armé. Efter att ha slutfört min tjänst som värnpliktig fick jag arbeta 2,5 år i Tallinn som snickare innan den mer är fyra år långa krigsbanan började den 27:e juli 1941.

Under åren 1924-1929 hade jag gått i Österbys folkskola på Nuckö. Det var en tvåspråkig skola, där läraren undervisade i samma rum såväl svenskar som ester. Undervisningen pågick växelvis på estniska och svenska. Det fanns lika många elever av båda nationaliteterna. Därför hade jag möjlighet att få höra och se lektioner i svensk litteratur, matematik, hembygdslära och sång. Min uppmärksamhet fängslades av verk av Zacharias Topelius, Bellmann, Strindberg. Eftersom jag kom från ett tvåspråkigt hem, så förstod jag allt. I synnerhet tynerhet tyckte jag om ringlekar. Svenskarnas sånger och ringlekar var enkla och rörande, klangfullt lyriska. Vår lärare var en ung man, som hade mycket bra musikaliskt minne och hörsel, han brukade dansa själv och kunde väcka intresse hos oss. Läraren Aleksander Sedman var estlandssvensk, hade studerat vid Hapsals gymnasium och förkovrat sina kunskaper i svenska språket på kurser vid seminarier i Nykarleby i Finland. Tack vare lärarens imponerande personlighet blev allt man hörde från honom kvar i barnens själ. Det var underbart hur han kunde allt detta! Där väcktes även mitt stora intresse för estlandssvenskarnas musikkultur och ringlekar. På den tiden hade esterna ingenting motsvarande att bjuda på.

Birkas herrgård var ett centrum för estlandssvensk kultur, där man samlades under större estlandssvenska kulturarrangemang, fester, Luciafirandet och vid andra tillfällen.

I Birkas herrgård verkad (året runt) folkhögskolan, där rektorn och husmodern var vanligen rikssvenskar. I Birkas praktiserade ofta agronomer från skolor i Sverige.

Fyra gånger om året samlades estlandssvenskarna i Birkas herrgård för en gemensam fest. Folkhögskolan bjöd långväga gäster på fri kost och logi. Det var en oskriven lag att alla som avslutat folkhögskolan i Birkas, som bar märket "Birkas vänner" skulle komma till fester, även då jag inte längre bodde på Nuckö försökte jag alltid delta i festerna. Festprogrammet hade lagts upp enligt ett fast schema. Efter föreläsningar inleddes ringlekar. Vårfestens ringlekar pågick ute i det fria om det var vackert väder. Vårfesten inleddes alltid med sången "Vårvindar friska, leka och viska...", klappa mit hjärta..." osv. Sommarfesten inleddes med ringleken "KOMM, komm ska vi holla bröllopp min flicka, å jag mee...". Höstfestens lekar hölls kring St. Mikael's dag (29.IX), då man dansade i folkhögskolans sal. Höstfesten inleddes med en sorgmodig sång: "Hösten är kommen hur stormarna gny, svanan tar avsked och svalorna fly, blomman har beddar i mossaan sin grav, skogsbruden fäller sit grönskande här...". Vinterfesten var anspråkslösare, eftersom isförhållandena hindrade många att från komma till festen. Därför fanns det gott om utrymme för dans i skolans sal. Man dansade klassiska danser, bland annat, vals, reinlender, padespann.

På festerna hade man en massa ringlekar men tyvärr har tiden utplånat de flesta av dem ur mitt minne. En av de mest melodiska var "Upp på källarbäckan har jag en vän...", så minns jag "Vi äro musikanterna vi fron Skaraborg...", "Po vår eng stor en gammal ladon...", "...efter kommer prästen, efter kommer prästen med sin longa svarta kappa!"

Uhe kõlarikka ringmängu kulminatsiooniks oli "... ai tsjulitta, litta, tsjulitta lei ... tsjulitta, litta lallaroligt ska vi holla."

Et noored saaksid end "tühjaks tantsida", tulid peolised juba, kes kaugevalt, laupäeval kohale, õbbida siin ju sai. Kogu tantsude ringmängude osa toimus kooli "husmoderi" Danelli (Hans Pöhli tütar) juhendamisel ning isiklikul kaasalõõmisel.

1931. aasta sügisel alustas Haapsalu tegevust eestirootslaste "privaatgümnaasium". Õppetöö toimus Haapsalu Ühisgümnaasiumi ruumides Wiedemanni 35. Privaatgümnaasium andis õiguse edasiõppimiseks kõrgkoolides.

Teadaolevatel andmetel õppis Eduard Engman Tartus loomaarstiks. Manfred Vesterblom, Elmer Nyman, Gjärdman j.t. õppisid Rootsi kõrgkoolides edasi.

Eestirootslaste privaatgümnaasiumi rektoriks oli sama ühisgümnaasiumi direktor Anton Uksti, samuti olid reaalsainete õpetajateks rootsi keelt mittevaldavad õpetajad: Jürisson, Nikonovits, Krausberg j.t. Ainult kaks filoloogid olid Rootsi. Matemaatikaõpetaja Anton Uksti oli siiski suutnud ära õppida oma aine eriterminoloogia. Privaatgümnaasiumis õppimine ja ka õpikud olid kõigile tasuta.

1930.-datel aastatel toimus eestirootslaste eriline aktiveerumine, küllap vist "gümnaasistide" õhutusel, õpiti energiliselt rootsi rahvalaule ja laagreid. Privaatgümnaasiumi muusikaõpetaja Cyrillus Kreek käis kohtadel rootslasi õpetamas ning selle kulminatsiooniks oli 1936. a. Haapsalu lossipargis toimunud eestirootslaste laulupidu, millest võttis osa enam kui 1000 lauljat-tantsijat. Kooridele seadis ja kohendas laule Kreek ise. Samuti dirigeeris Cyrillus Kreek ühendkoore. Rahvaülikooli juures tegutses ka pasunakoore Viktor Pöhli juhendamisel.

Kulmen på en klangfull ringlek var... ai tsjulitta, litta, tsjulitta lei... tjulitta, litta lallaroligt ska vi holla".

För att de unga skulle kunna dansa så det förslög, anlände festdeltagarna redan på lördagen, man kunde ju övernatta här. Danser och ringlekar pågick under ledning och medverkan av skolans husmoder Danell (dotter till Hans Pöhl).

På hösten 1931 inledde det estlandssvenska privatgymnasiet sin verksamhet. Undervisningen pågick i lokalerna av Hapsals gymnasium Wiedemannigatan 35. Gymnasieutbildning gav rätten till fortsatta högskolestudier.

Som känt utbildade Eduard Engman sig till djurläkare vid Tartuuniversitetet. Manfred Vesterblom, Elmer Nyman, Gjärdman och andra fortsatte sina studier vid olika högskolor i Sverige.

Rektor för det estlandssvenska privatgymnasiet var det estniska gymnasiet rektor Anton Uksti, likaså undervisades de svenska klasserna av flera lärare som inte kunde svenska: Jürisson, Nikonovits, Krausberg m fl. Endast två filologer hade kommit från Sverige. Matematikläraren Anton Uksti hade dock lärt sig terminologin inom sin gren. Studier och läroböcker vid privatgymnasiet var kostnadsfria.

På 1930-talet pågick en aktivisering av estlandssvenskarna, antagligen på uppmantran av gymnasister lärde man sig ivrigt svenska folksånger och schlager. Privatgymnasiet musiklärare Cyrillus Kreek vandrade runt i svenskbygderna i undervisningssyften och all denna verksamhet kulminerade med en estlandssvensk sångfest på Hapsals slottsgård 1936, i vilket mer än 1000 sångare och dansare deltog. Sångerna hade arrangerats för körer av Kreek själv. Cyrillus Kreek dirigerade också förenade körer. Vid folkhögskolan verkade även en blåsorkester under ledning av Viktor Pöhl.

Pürksi mõisahoone / Birkas herrgård

Foto: Hjalmar Märskä

ERKS fotovõistlusele laekus 135 tööd seitsmelt autorilt. Võistluse žürii koosseisus Urve Kaaristu, Regina Guli, Jevgeni Kaljundi, Mart Vihalem, Ervin-Johan Sedman ja Ain Sarv jagas auhinnad nii:

- I koht - Malev Toom "Majakas Noarootsis"
 II koht - Malev Toom "Noarootsi 12.juunil 1988"
 III koht - Toomas Kalve "Riguldi mõisa töllakuur"

Reprode klassis esitas töid ainult Harles Pilter Haapsalust:

- I koht - kolm fotot Pürksi koolist
 II koht - Vabadussõjas langenute mälestussammas

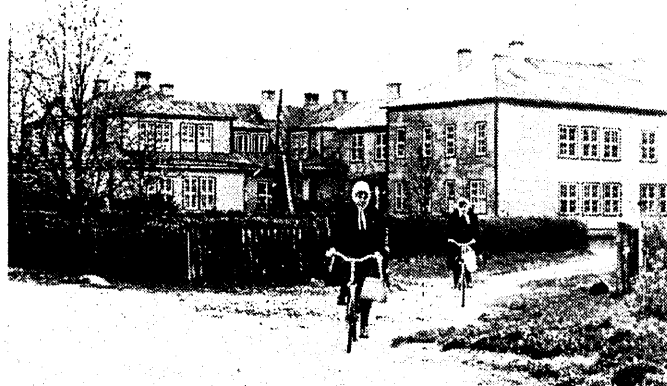
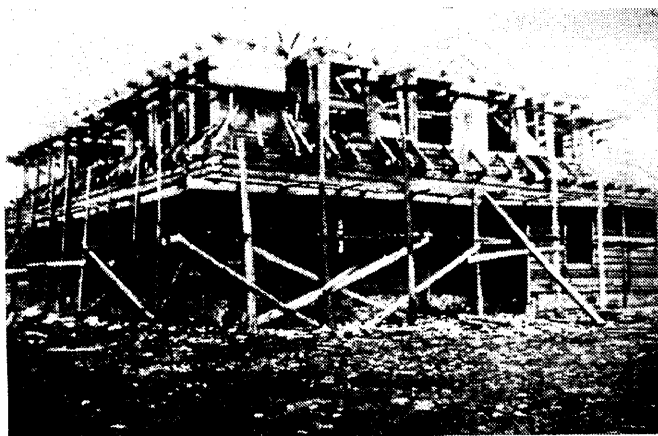
Eriauhinnad:

Parim arhitektuurifoto - Malev Toome foto Noarootsi kirikust "kui kaaluka arhitektuuriteose ja pikaajalise kohajärjepidevuse dokument" (Jevgeni Kaljundi instituudist "Eesti Ehitusmälestised").

Parim loodusfoto - Toomas Kalve foto Noarootsi surnuaiast kui "foto, mis meenutab sümboolselt rannarootslaste kultuuri hävingut ning on hoiatuseks järgnenud kultuurile kaasatoodud ökoloogilise ja sotsiaalse kriisi tagajärjedest" (Mart Vihalem looduskaitse peavalitsusest).

Parim etnograafiafoto - Arvo Tarmula foto sepapajast.

Oma arvamustes oli žürii üsna üksmeelne (v.a. vahest loodusfoto puhul). Keeruliseks tegi otsustamise kunstilise ja dokumentaalse foto vaatenurkade erinevus. Meisterlikult oli need kaks poolt ühendanud Toomas Kalve oma III auhinna saanud töös. Kahetsusväärne on muidugi Haapsalu fotoklubi kui mõtte algataja vähene osavõtt. Vähe kasutati ka pakutud võimalust aja- ja kultuurilooliste fotode reprode esitamiseks. Selts kavatseb ka oma järgmistel võistlustel sellele fotoliigile suurt rõhku panna.

FOTOVÕISTLUS

FOTOTÄVLING

I SESK-s fotografitävling deltog sju fotografer med sammanlagt 135 bilder. Juryn, i vilken Urve Kaaristu, Regina Guli, Jevgeni Kaljundi, Mart Vihalem, Ervin-Johan Sedman och Ain Sarv ingick, fattade följande beslut:

- 1:a priset - Malev Toom "Fyren på Nuckö"
 2:a priset - Malev Toom "Nuckö den 12 juni 1988"
 3:a priset - Toomas Kalve "Vagnslidret i Rickul herrgård"

Den ende fotografen som deltog i tävlingen med reproduktioner var Harles Pilter

- 1:a priset - tre fotografier av Birkas skola
 2:a priset - minnesmärket över de som stupade i Frihetskriget

Specialpriser:

Bästa arkitekturfotot - Malev Tooms fotografi av Nuckö kyrka "som ett dokument över ett betydande byggnadsminne och långvarig kontinuitet" (Jevgeni Kaljundi från institutet "Estlands Byggnadsminnen").

Bästa naturfotot - Toomas Kalves fotografi av Nuckö kyrkogård som "ett foto, vilket i en symbolisk form påminner om den estlandssvenska kulturens undergång och tjänar som en varning för den ekologiska och sociala kris som åtföljer en kulturs undergång" (Mart Vihalem från naturvårdsstyrelsen).

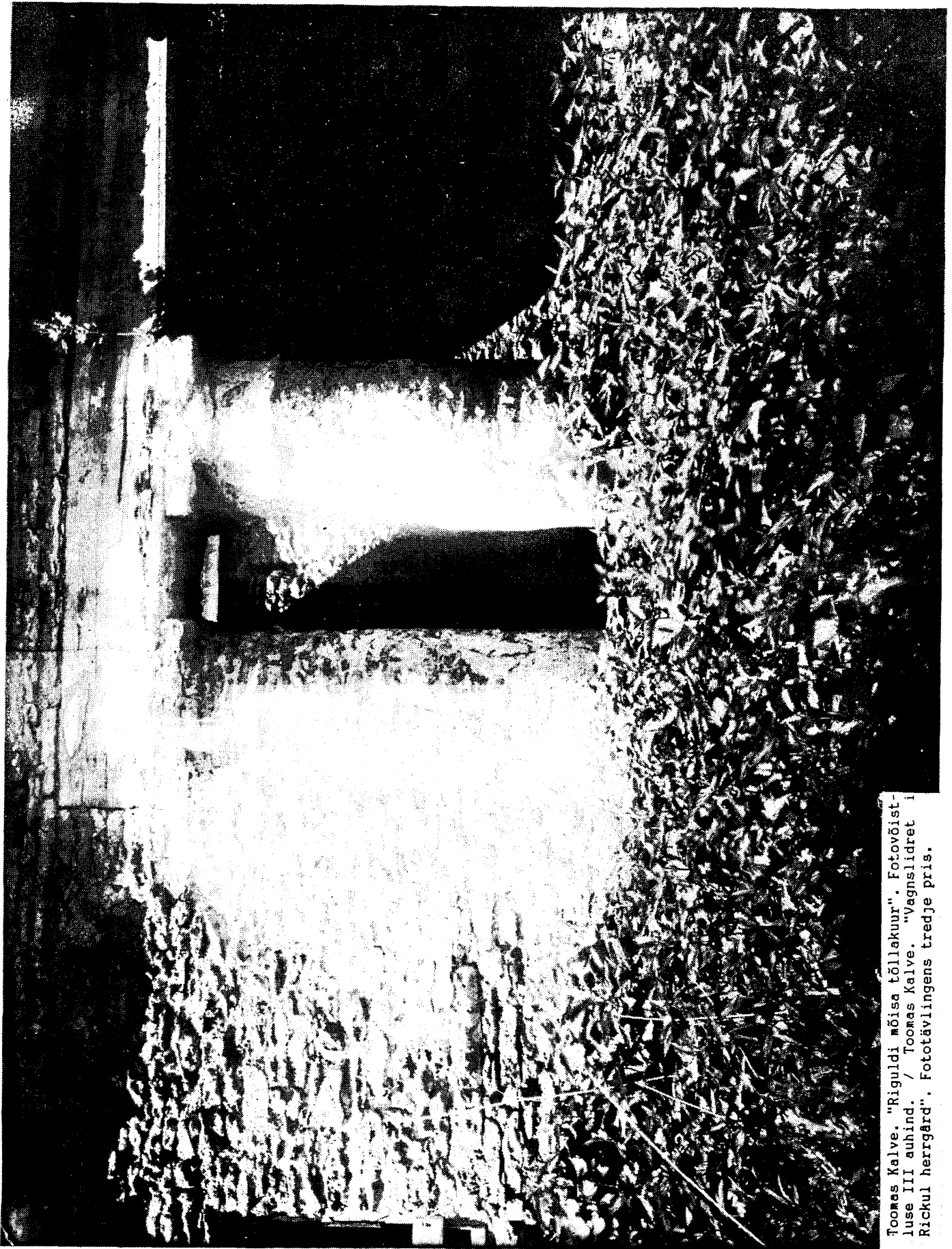
Bästa etnografifotot - Arvo Tarmulas fotografi av smedjan.

Juryn var i sina bedömningar tämligen enig (ett undantag var kanske naturfoton). Beslutsprocessen komplicerades av skillnaden mellan konstfotografi och dokumentär fotografi. Dessa två aspekter har förenats på ett mästertligt sätt i Toomas Kalves foto som belönades med tredje priset. Det är naturligtvis beklagligt att Hapsals fotoklubb, som lanserade idén om en fototävling, deltog så blygsamt. I ringa utsträckning utnyttjades också möjligheten att presentera för juryn reproduktioner av fotografier av historiskt eller kulturhistoriskt värde. Vid liknande tävlingar i framtiden ämnar samfundet fästa speciell vikt just vid denna typ av bilder.

Pürksi kooli ehitus 1929.a. Pürksi koolimaja 1960.-aastate lõpul. Pürksi koolimaja põlemine 1976.a. / Bygget av Birkas skola år 1929. Birkas skola i slutet av 1960-talet. Birkas skola i brand - 1976.

Harles Pilteri reproduktsioonid. Fotovõistluse I auhind reprode klassis. / Reproduktioner gjorda av Harles Pilter. Fototävlingens första pris bland reproduktioner.

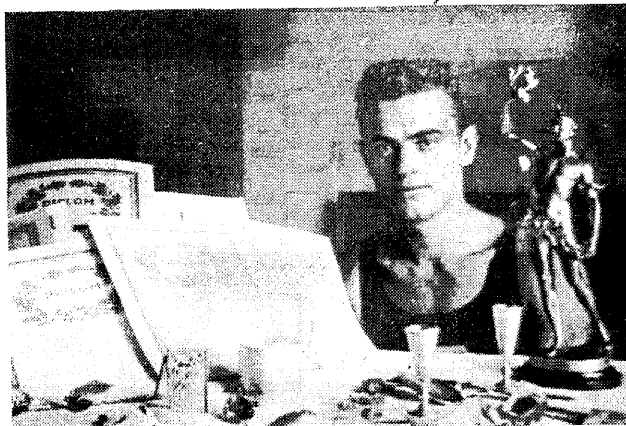
Toomas Kalve. "Riguldi mõisa tõllakuur". Fotovõist-
luse III auhind. / Toomas Kalve. "Vagnslidret i
Rickul herrgård". Fototävlingens tredje pris.

RISTIISAST, EESTIROOTSLASTE SPORDI- LIIKUMISEST JA NOAROOTSI SPORDIST ERITI

Tean kindlasti, et onu Alf ei olnud poseerija ega püüdnud end teiste inimeste hulgast esile upitada. Alati teotaheliselt tegevuses, rõõmsameeliselt humoorikas, oli ta niigi sündmuste keskpunktis ja sõprade seas lugupeetud mees. Kõrvalolev on onu Alf'i paljudest piltidest meie perealbumis igatahes erandlik - küllap sõprade pealekäimisel tehtud. Aga neid auhindasid ma mäletan hästi: mõnikord oli neist üks või teine kuidagi sattunud laua alla ja õues marjapöösasse ja reeglina sattusin siis mina meie maja naisväe repressioonide ohvriks. Ainult onu Alf'i kiire sekumine võis nüüd päästa, mis veel päästa andis. Aga seda juhtus harva, sest ta oli ikka pidevalt kusa-gil sõidus. Niisugused on minu esimesed ja väga kauged mälestused ristiisast Alfred Skönbergist, kui ta alustas oma spordi misjonit eestirootslaste hulgas.

Ei ole muidugi päris õige, nagu enne Alfred Skönbergi tegevuse algust poleks rannarootslased spordist midagi kuulnud. Eesti Vabariigi ajal puhkenud rootslaste alade kiire majandusliku arengu, haridus- ja seltsielu tõusuga tungis ka spordipisik 30.-aastate algul siinsete noorte sekka. Koolides ja külanoorte koosviibimistel said populaarseteks mitmesugused jooksu- ja pallimängud, tehti proovi maadluse ja kergejõustikuga. Paraku vanem generatsioon, kes eluaeg teinud rasket kaluri ja rannatalumehe tööd, pidas aga sporti alpuseks ja Vormsis oli palju neid, kes arvasid, et see on kui mitte just tervisele kahjulik, siis vähemalt patt poolpaljalt ringi joosta. Konservatismist vaba noorus leidis aga endale spordist uue enese äljenduse ja suhtlemisvormi. Seda tuli nüüd hoogustada. 1935 aastal osutus Eestirootslaste Haridusseltsil võimalikuks tööle palgata spordiinstruktor. Sellele kohale valiti heade organisaatorivõimete ja tubli sportlase mainega Alfred Skönberg, kes ka kohe Rootsi õppima saadeti. Täienduskursustelt naasnud, hakkas instruktor energiliselt tööle. Sellest kirjutab oma trükiks ettevalmistatavas raamatus "Ormsö" teenekas eestirootsi koolmeister ja seltskonnategelane Anders Lindström nii: "Temaga algas eestirootslaste spordielu. Kui süstik sõitis ta rootslaste asukohtade vahel - õpetas ja innustas. Kui kergejõustikuhooaeg oli läbi, alustas ta raskejõustikuga - maadlusega. Mitmes kohas töid noormehed kodust kartulikotte ja õmblesid neid kokku. Siis toodi õlgi ja topiti suur kott täis. Saadi maadlusmatt missugune! Klassist tõsteti pingid välja, matt laotati maha ja maadlus läks lahti. Instruktor näitas tavalisemad võtted ette ja noormehed proovisid kohe oma võimeid ja osavust. Hakkas lendama nii tolm kui õlakõrred, sest kartulikotid olid ju hõredad. Esmaspäeva hommikuks olid ruumid jälle korda tehtud, selle eest hoolitsesid noormehed ise. Kevade tulekul algas vilgas tegevus väljas karjamaal või külätänaval, millele püüti anda pisut spordiväljaku muljet".

Alfred Skönbergi töö kandis vilja. 1936/37. aasta talvel loodi valdades spordisektsioonid ja viidi läbi esimene jõukatsumine suusataimises. 1937. aasta maikuu alguses kutsus spordiinstruktor Purksi Põllumajanduskooli kokku spordiaktivistide nõupidamise. Siin räägiti selgeks kuidas hankida varustust, missuguseid spordialasid kohtadel arendada ja kuidas murda konservatiivsete ringkondade negatiivset suhtumist sporti. Leiti, et parim kihustöö spordiliikumise edendamiseks ja mõistmiseks on võistlused. Otsustati hakata igal aastal korraldama eestirootslaste spordimänge. Inimesi seliste ürituste organiseerimiseks juba oli, sest Alfred Skönbergi kõrvale oli kujunenud tubli entusiastide grupp: Anton Vesterberg Riguldist, Tomas Gärdström ja Johan Vallin Vormsist, Viktor

OM MIN GUDFAR, OM DEN ESTLANDSSVENSKA IDROTTSRÖRELSEN I ALLMÄNHET OCH OM IDROTTSRÖRELSEN PÅ NUCKÖ I SYNNERHET

Jag vet med all säkerhet att farbror Alf inte var någon posör och att han aldrig försökte hålla sig framme. Alltid aktiv, glad och skämtsam, stod han i händelsernas centrum och var aktad av sina vänner. Bilden bredvid, som är en av talrika fotografier av farbror Alf i vårt familjealbum, är ett undantag. För modligen har den tagits på hans vänners initiativ. Men alla priser och pokaler minns jag väl: ibland hände det att något av dem hade på ett underligt sätt hamnat under bordet eller i bärbuskarna ute i trädgården, och i regel var det jag som då föll offer för repressalier från alla kvinnor i vår familj. Bara ett snabbt ingripande från farbror Alfs sida kunde då rädda mig. Men sådant hände sällan eftersom för det mesta var han ute på resor. Sådana är alltså mina tidigaste minnen av min gudfar Alfred Skönberg från den tid, då han påbörjade sin idrottsmission bland estlandssvenskarna.

Det vore fel om jag påstod att estlandssvenskarna inte visste någonting om sport före Alfred Skönberg. Jämte det snabba ekonomiska och kulturella uppsvinget som ägde rum i svenskbygderna under Republiken Estlands tid, smittades estlandssvenska ungdomar på 30-talet av idrotten. I skolor och vid olika sammankomster blev löpningstävlingar och bollspel snabbt populära, man prövade också på brottning och friidrott. Äldre människor, som hade i hela sitt liv slitit hårt som fiskare och kustbönder, ansåg idrott som färfänglighet, och på Ormsö fanns det många, som tyckte att om det nu inte var direkt hälsofarligt att springa omkring halvnaken, så var det i varje fall syndigt. Den unga generationen, som var helt fri från sådana gammalmodiga fördomar, fann i sporten enellertid en ny form för umgänge och självförverkligande. Det gällde att sätta fart på idrottsrörelsen. År 1935 fick Svenska Odlingens Vänner möjlighet att anställa en idrottsinstruktör. Till denna post valdes Alfred Skönberg, som var känd både som en duglig organisaator och idrottare. Han skickades genast över till Sverige för studier. Efter att ha återvänt från Sverige gick den nyutbildade instruktören genast till verket. Om detta skriver den merittyngde estlandssvenske läraren och föreningslivsaktivisten Anders Lindström i sin än så länge opublicerade bok "Ormsö" så här: "Med honom började det estlandssvenska idrottslivet. Som skottspole for han mellan svenskbygderna, uppmuntrade och instruerade ungdomar. När friidrottssäsongen var över, blev det brottning i stället. På många håll tog unga män hemifrån med sig potatissäckar som man sydde ihop. Då stoppades den stora säcken full med halm. Vilken fin brottningsmatta det blev! Man bar skolbänkarna ut ur klassrummet, bredde mattan på golvet och så var det bara att sätta i gång. Instruktören förevisade

Aman Sutlepast jt. Esimesed mängud otsustati korraldada juba samal suvel ja paigaks valiti Riguldis asuv Menbacki spordiplats.

Menbacki spordiplats asus ühel Rosta küla aasal. Juba eelmisel aastal oli siia, kus Riguldi noortel toimus esimene sportlik jõukatsumine Linnamäe sportlastega, rajatud plats jooksuradade, heite- ja hüppepaikadega ning võrkpalliväljak. Siin oli ka vabaõhulava, kus esitati näitemänge ja korraldati pidusid. Teda piirava kõrge luitemetsa ja väänleva puhtaveelise ojaga on Menbacki lapsemällu jäänud valla ühe kaunima ja pühalikumana

Viktor Aman

paigana. Aga võib-olla kujundasid seda muljet paigast, mida praegu on võimatu soostunud võsast leida, siin toimunud suursündmused, mis külapoisile siiaaasta kustumatuks elamuseks jäänud.

Esimestele spordimängudele 1. augustil 1937 tulid peale Ruhnua ja Naissaare kõigi teiste eestirootsi alade sportlased. Mängude pidulikud avasõnad ütles pastor Hjalmar Pöhl. Peokõne ja tervitusega Riguldi sportlaste poolt esines Höbringi koolijuhataja Anton Vesterberg. Eestirootslaste Haridusseltsi esimees Mathias Westerblom toonitas oma tervituses, et spordimängud peavad saama väikerahva üksmeeletunnet tugevdavaks ja eneseteadvust tõstvaks ürituseks, tulevased sportlikud saavutused aga peavad teda väärtustama teiste rahvaste silmis. Pärast sportlaste pidulikku defileed ja vande ettelugemist algasid võistlused, mille kavas olid kergejõustik ja võrkpalliturniir.

Esimese ala 100 m jooksu võitis ajaga 12,7, Anders Friberg Vormsi. Teiste alade võitjad olid: 400 m 56,3 Axel Adelman Riguldist, 1500 ja 5000 m Viktor Aman Sutlepast vastavalt aegadega 4.46 ja 17.45, Sutleppa läks ka 800x400x200x100 teatejooksu võit, kaugushüpe 5.60 Axel Adelman, kõrgushüpe 1.65 Tomas Gärdström Vormsi, kuulitõuge ja kettaheide vastavalt tulemusega 11.30 ja 31.45 Anton Tennisberg Riguldist, odavise 39.57 August Engman Sutlepast. Võrkpalliturniiri võitis Riguldi võistkond, kes finaalis lõi Sutleppa võistkonda tulemusega 2:0. Valdade spordiseltside arvestuses tuli üldvõitjaks Riguldi 177 punktiga, järgnesid Sutleppa 147, Vormsi 121, Pasleppa 76 ja Pakriisaarte sportlased 68 punktiga.

Pärast võitjate autasustamist, kus auhinnad oli välja pannud Rootsi konsul Koskull, ajaleht "Kustbon" ja Pürksi Põllumajandus- ja Rahvaülikool, järgnes mängude lõpetamine, mille kavas esines laulukoor ja rahvatantsurühm. Öhtul etendati Menbacki vabaõhulaval Riguldi taidlejate poolt näitemäng. Esimene suurüritus, kus osalisi ja pealtvaatajaid oli ligi 700, õnnestus. Kuigi tuleuste poolest jäid mängud Läänemaa keskmistele spordinäitajatele alla, oli eestirootslaste ühtsele spordiliikumisele alus pandud ja mis kõige tähtsam, murdis konservatiivsete ringkondade vastuseis. See oli suur võit noorele spordiinstruktorile Alfred Skönbergile ja kogu spordilambelisele eestirootsi noorsoole.

Eriti kiiresti levis pärast mängu spordinnustus Noarootsi valdades Riguldis ja Sutleppas. 1934 oli Eestis kehtestatud järgunoraid kergejõustikus kuld-, hõbe- ja pronksmärgi saamiseks. Kvalifikatsiooninorme hakati Alfred Skönbergi eestvedamisel nüüd ka siin täitma. Selleks korraldati hulgaliselt kohalikke võistlusi, kus ka kooliõpilased said oma võimeid proovida ja

vanligtviiselt sjaelv de skilda greppen och därefter prövede ynglingarna genast sin skicklighet och styrka. Snart virvlade både halm och damm i luften - potatissäckarna var ju inte speciellt täta. Till måndagmorgon var rummen i ordning igen - detta såg de unga männen själva till. När våren kom, började livliga aktiviteter ute på betesängen eller bygatan, som man försökte förvandla till något som liknade en idrottsplats."

Alfred Skönbergs arbete bar frukt. Vintern 1936/37 bildades i kommunerna idrottsklubbar och man ordnade den första skidtävlingen. I början av maj 1937 sammankallade idrottsinstruktören i Birkas Lantmannaskola det första mötet med idrottsaktiviteter. Där beslutades det hur man skulle skaffa sig utrustning, vilka idrottsgrenar som skulle idkas i svenskbygderna, och hur man skulle bryta de konservativa kretsarnas negativa attityd till sporten. Det beslutades att den bästa propogandan för idrott och för en ökad förståelse för idrott var tävlingar. Man beslutade att varje år hålla estlandssvenska spel. Det fanns redan tillräckligt med människor för att organisera ett sådant evenemang, efter som vid sidan av Alfred Skönberg hade en grupp dugliga entusiaster uppkommit: Anton Vesterberg i Rickul, Tomas Gärdström och Johan Vallin på Ormsö, Viktor Aman i Sutlopp m fl. De första spelen skulle hållas redan samma sommar på Menbackis idrottsplats i Rickul.

Menbackis idrottsplats låg på en äng i Rosta by. Redan året innan hade man här anlagt en idrottsplats med löparbana, platser för hopp och kast och en volleybollplan. Här fanns också en friluftsestrad där man ordnade friluftsföreläsningar

Anton Tennisberg, Alfred Heldring, Axel Adelman ja Alfred Skönberg

och fester. Med sin höga tallskog på sanddynerna och en slingrig, kristallklar bäck har Menback bevarats i mitt minne, som en av de vackraste och heligaste platserna som jag sett i mitt liv. Men kanske var det händelserna som ägde rum där, som präglade mina minnesbilder av denna plats, som det i dag är omöjligt att finna igen i det snåriga och vattensjuka landskapet, men som har förblivit ett oförglömligt minne för bondpojken i mig.

I de första spelen den 1 augusti 1937 deltog idrottare från alla svenskbygder utom Runö och Nargö. Ett högtidligt öppningsförendande hölls av pastor Hjalmar Pöhl. Vidare talade läraren Anton Vesterberg från Höbrink som hälsade idrottsmännen välkomna. Ordföranden i SOV, Mathias Westerblom, betonade i sin välkomsthälsning att spelen måste bli ett inslag som stärker estlandssvenskarnas sammanhållning och höjer deras självkänsla, framtida idrottliga prestationer måste i sin tur höja estlandssvenskarnas anseende i andra folks ögon. Efter den högtidliga öppningsceremonin, där man också läste upp tävlingsdeltagarnas ed, började själva tävlingar som omfattade friidrott och volleyboll.

varsti püüdis iga endast lugupidav noor vähemalt pronksmärgi omanikuks saada. Kuldmärgi saaja oli aga arvestatav sportlane maakonna ulatuses. Nii tõusid Noarootsi sportlased tubli tööga järgmise aasta suveks juba Läänemaa parimate hulka. Riguldis komplekteeriti ka esimene kergejõustikunaiskond, mille koosseisus sai õlbäcki neiu Aina Dansist varsti maakonna vaieldamatu sporditäht. Riguldit võib üldse pidada eestirootslaste spordikantsiks, sest siinne tegevus oli väga mitmekesine. Näiteks kuulusid sportlased ka tuletoorjehingusse ja nii saavutas Riguldi tuletoorjekompanii võistkond 30. ndate aastate lõpul maakonna tuletoorje rakedusalade võistlustel korduvalt esikohti.

10.-17. juunil 1938 võtsid eestirootslased esimest korda osa Läänemaa kergejõustikumeistri-võistlustest Märjamaal. Nende esinemine siin oli üllatuseks kõigile teistele läänlastele - Noarootsi koondvõistkond tuli veenva ülekaaluga võitjaks Haapsalu linna, Kullamaa, Märjamaa jt. ees. Aina Dans aga saavutas esmakordselt Läänemaa meistritiitli naiste kõrgushüppes. Poolteist kuud hiljem, 31. juulil toimusid Pürksis teised spordimängud, kus üldvõidu said Võrnsi sportlased Riguldi, Paslepa ja Sutlepa ees. Siin püstitas Aina Dans ka 60 m jooksus uue maakonnarekordi ajaga 8,6.

Aina Dans
Foto raamatust "Estlandssvenskar minns..."

1939. aasta töi noarootslastele uut edu maakonna kergejõustikuvõistlustel. Algul võideti Läänemaa kergejõustikukarikas, seejärel saavutati viis esikohta maakonna meistrivõistlustel, kusjuures uue maakonnarekordiga 1.35 kõrgushüppes ja esikohtadega kaugushüppes ja 60 m jooksus hiilgas jälle nooruke Aina Dans. Samal ajal esines koolinoorte võistlustel ka väikese õpilaste arvuga Haapsalu Rootsi Eragümnaasium edukalt, võites Läänemaa Ühigümnaasiumit ja Haapsalu Tööstuskeskkooli.

Kolmandad ja viimased eestirootsi spordimängud toimusid 29.-30. juunil 1939. a. ja nende korraldajateks olid vormsilased. Hullo spordiplatsil vormsilaste poolt hästi ettevalmistatud ja läbiviidud võistlused võitis jälle Riguldi. Aina Dans kordas siin oma maakonnarekordeid 60 m jooksus ja kõrgushüppes. Heade sportlike saavutuste eest

Den första grenen - 100 meter vanns av Anders Friberg från Ormsö med 12,7 sekunder. Vinnare i övriga grenar blev: 400 meter - Axel Adelman från Rickul 56,3 sekunder, 1500 och 5000 meter - Viktor Aman från Sutlopp med 4.46 och 17.45. Sutlopp vann också stafetten 800 + 400 + 200 + 100 m. Längdhopp vanns av Axel Adelman med 5.60, höjd av Tomas Gärdstrom från Ormsö med 1.65, kula och diskus av Anton Tennisberg med 11.30 och 31.45, spjut av August Engman från Sutlopp med 39.57. Volleybollturneringen vanns av Rickul som i finalen slog Sutlopp med 2:0. Av kommunernas idrottsällskap vann Rickul med 177 poäng, Sutlopp samlade 147, Ormsö 121, Pasklopp 76 och Rågöarna 68 poäng.

Efter prisutdelningen där priserna hade satts ut av Sveriges konsul Koskull, tidningen Kustbon och Birkas Lantmanna- och Folkhögskola, följde avslutningen, i vilken en kör och ett folkdanslag medverkade. På kvällen framförde lokala ungdomar på friluftsestraden ett skådespel. Det första stora idrottsevenemanget med nära 700 deltagare och åskådare blev en succé. Trots att resultatet var sämre än landskapets genomsnitt, hade man lagt grunden till en enhetlig idrottsrörelse i svenskbygderna i Estland, och vad som var viktigast - man hade brutit de konservativa kretsarnas motstånd. Det var en stor seger för såväl Alfred Skönberg som alla idrottsintresserade estlandssvenska ungdomar.

Speciellt snabbt spred sig idrottsintresset efter de första spelen i de två Nuckökommunerna Rickul och Sutlopp. År 1934 hade man i Estland infört normer för guld-, silver- och bronsmärken i friidrott. På initiativ av Alfred Skönberg började man nu ordna tävlingar där ungdomar kunde pröva sina krafter och snart försökte varje ung man med självaktning bli ägare till åtminstone bronsmärket.

Den som fyllde normen för guldmärket kunde redan räkna med framgång på landskapsnivå. På så sätt nådde Nuckös idrottare på knappt ett år en sådan nivå att de redan året därpå hörde till de starkaste i hela landskapet. I Rickul fick man också ihop det första damlaget i friidrott, vars medlem Aina Dans från Ölbäck blev snart den främsta idrottsstjärnan i landskapet. Rickul kan överhuvudtaget betraktas som den estlandssvenska idrottsrörelsens starkaste fäste, eftersom idrottsaktiviteterna var mycket mångsidiga här. T ex var idrottarna här också med i brandkåren och i slutet av 30-talet tog Rickuls brandkår vid upprepade tillfällen första platser vid tävlingar på landskapsnivå.

Den 16 och 17 juni 1938 deltog estlandssvenskarna för första gången i Wiecklandskapets (Läänemaas) mästerskapstävlingar i friidrott i Märjamaa. Deras framgångar där blev en överraskning för alla - Nuckös lag vann med en klar marginal före Hapsal, Kullamaa, Märjamaa o a. Aina Dans tog där sin första mästartitel i höjdhopp för damer. En och en halv månad senare, den 31 juli hölls i Birkas de andra estlandssvenska spelen, där Ormsö vann före Rickul, Pasklopp och Sutlopp. Där satte Aina Dans ett nytt landskapsrekord på 60 meter för damer med tiden 8,6 sekunder.

Året 1939 medförde nya framgångar på landskapsnivå. Först vann Nuckös lag landskapets cuptävlingar i friidrott, därefter tog Nuckös friidrottare fem första platser vid landskapets mästerskapstävlingar. Den unga Aina Dans satte därvid ett nytt rekord i höjd med 1.35 och vann dessutom både längdhoppstävlingen och 60 metersloppet. Samtidigt gjorde även elever från det lilla svenska privatgymnasiet i Hapsal blev segrare i tagtävlingen före Läänemaa landskapets samgymnasium och Hapsalus Yrkesgymnasium.

De tredje och sista estlandssvenska spelen hölls den 29 och 30 juni 1939 och för arrangemanget svarade örmsöborna. De välorganiserade tävlingarna vanns återigen av Rickul. Aina Dans tangerade på Hullos idrottsplats sina landskapsrekord på 60

määras Eesti Spordiliit nüüd Aina Dansi Eesti olümpiakoondisesse, mis hakkas ettevalmistusi tegema 1940 aasta Helsingi olümpiamängudeks.

Alanud sõja tõttu jäid ära Helsingi olümpiamängud, lõppesid suured spordiüritused ka Läänemaal. Kuigi veel 1940-1942 Haapsalus toimusid maakonnavõistlused ja oma sportlasvõimete tipus sãras endiselt Aina Dans, soikus sporditegevus valdades ikka enam ja enam. Võiks arvata, et suurema osa eestirootslaste lahkumisega hävis ka spordipisik Noarootsis. Nii see siiski ei sündinud. Paigale jäänud põliselanike ja uute asukate hulgas ärkas spordiliikumine pärast sõda uuesti. 40.-50.-aastatel tegid maakonna esivõistlustel ilma uued nimed - pikamaajooksjad Peeter Undo ja Ervin-Johan Sedman. Viimastel aastatel on Noarootslased edukalt esinenud Lenini nim. kolhooside omavahelistel võistlustel ja Aina Dansi mantlipärijana juhib siitkandi neiu Merle Kibus Eesti naiskõrgushüppajate edetabelit.

Nähtavasti aitas onu Alf'i istutatud spordipisik ka allakirjutanul keskkoolipoisina jalgratast sõtkudes omasuguste hulgas maakonnas võitjaks tulla ja laskmises Eesti noortevõistluste esikoha au maitsta. Onu Alf oli aga siis Eestimaast juba kaugel. Tahe ka suurt maailma näha viis ta 1938.a. meremehena kaugetele meredele. (Võib olla mõjutas seda sammu ette võtma ka noore mehe jaoks väikesevõitu spordiinstruktori palk.) Tema reisisadamaid märgivad siiaaani alleshoitud kirjad ja postkaardid Londonist, Kopenhaagenist, Hullist - viimane jõulukaart aga Oslost. Sõja ajal sõitis ta liitlaslaevastiku laevadel ja praegu peab pensionipõlve New Yorkis oma perekonna keskel. Kas ta veel spordiga tegeleb, ei tea. Tema noorpõlve tööd aga mäletatakse nii siin kui ka sealpool Läänemerd.

Peter Undo ja Ervin-Johan Sedman

meter och i höjdhopp. För sina framstående resultat togs Aina Dans in i Estlands OS-lag för 1940 års olympiska spel, vilka skulle hållas i Helsingfors.

På grund av krigsutbrottet uteblev olympiaden i Helsingfors, det var också slut med stora idrottsevenemang i landskapet Läänemaa. Trots att man ännu under åren 1940-42 höll i Hapsal landskapets mästerskapstävlingar där Aina Dans fortfarande visade fina resultat, tynade idrottsaktiviteterna av allt mer. Man skulle även kunna tro att på grund av att majoriteten av estlandssvenskarna lämnade Estland, dog också idrotten helt ut på Nuckö. Så var dock inte fallet. Bland dem, som stannade kvar, och bland de nyinflyttade väcktes intresset för idrott igen efter andra världskriget. På 40- och 50-talen dök upp flera unga idrottare som dominerade på landskapstävlingar såsom långdistansarna Peeter Undo och Ervin-Johan Sedman. De senaste åren har Nuckös idrottare gjort bra ifrån sig på tävlingar för kolchosidrottare och Merle Kibus från Nuckö är i dag den starkaste i höjdhopp för damer precis som Aina Dans var en gång i tiden.

Förmodligen var det den idrottsentusiasm som farbror Alf en gång väckte i dessa trakter, som hjälpte undertecknad att trampa sin cykel så att han blev landskapsmästare bland juniorer. Samtidigt var han också etnisk mästare i skytte bland juniorer. Men farbror Alf var då redan långt borta. Önskan att få se den stora världen förde honom som sjöman till fjärran hav och länder. Kanske påverkades han i sitt beslut också av den anspråkslösa lön som en idrottsinstruktör betalades. Om hans resor berättar brev och vykort, som han sände oss från London, Köpenhamn, Hull. Det sista julkortet kom från Oslo. Under kriget seglade han på en båt i de allierades flotta och i dag bor farbror Alf som pensionär i New York. Om han fortfarande idkar idrott, vet man inte. Men det arbete som han utträttade i sina unga dagar minns man väl på båda sidor om Östersjön.

Uppgifter om den estlandssvenska idrottsrörelsen liksom alla namn, som förekommer i denna artikel, har hämtats ur Alfred Skönbergs lilla anteckningsbok som jag har bevarat, samt ur min far August Limbacks mycket fragmentariska anteckningar från slutet av 30-talet. Därför är det inte uteslutet att det finns fel i artikeln. Jag skulle vara mycket tacksam för alla rättelser och påpekanden. Eftersom man här i Estland inte har forskat kring estlandssvenskarnas idrottsrörelse och föreningsverksamhet, är de allra minsta minnesskrivorna av enormt värde. Jag vill också uttala mitt tack till Samfundets hedersmedlem Anders Lindström för hans vänliga tillstånd att anlita hans manuskript.

Kirjutises esitatud andmed eestirootslaste sportlike tulemuste kohta ja ka nimed on võetud minu käes säilinud Alfred Skönbergi väikese taskubloki lehtedelt ja minu isa August Limback'i väga katkendlikult tehtud märkmetest 30.-aastate lõpul. Seepärast võib siin esineda vigu, millede parandamise eest ma oleksin lugejale tänulik. Kuna eestirootslaste spordi-, seltsi- ja ühistegevust ei ole siin maal üldse veel uuritud, oleks iga väiksema mälestuskild suure väärtusega. Täna ka ERKS auliiget Anders Lindströmi lahke loa eest kasutada tema käsikirja.

Mats Limbak

Fotod Maido Limbaku ja Ervin-Johan Sedmani kogudest

KROONIKA

Aprilli teisel poolel viibisid Tallinnas soomerootsi kirjanikud. 20. aprillil esitas "Leegajus" neile eestirootsi rahvamuusikat.

10. mail oli Tallinna-Harju piirkonna koosolek. Saadi tuttavamaks ja valiti piirkonnale juhatus: lisaks Sune Häggblomile veel Rita Arman (tel. 51-21-87 ja 44-54-94), Edvin Ambrosen ja Lennart Jürgenson (tel. 66-15-65).

14. mail oli Vormsi piirkonnas tugev tööpäev. Koristati kalmistut. Öhtul oli koosolek, kus põhiküsimuseks Hullo lahe vete kaitsmine piirivalve reostuse eest. Appi on kutsutud ka roheliste liikumine.

14. mail tehti koristustöid ka Rooslepa kalmistul.

21. mail oli rookatus tegevise õppetäev Vormsil. Kaksteist õpipoissi tegutses meister Ants Strängi juhendamisel.

1. juunil tutvuti Tallinna Rootsi surnuaiaga Rahumäel. Seletusi jagas Lennart Jürgenson.

2. juunil oli Tartu piirkonna koosolek. Oma Rootsi reisi muljeid jagas seltsi auliige Helmut Piirimäe

21. juunil külastas Rootsi peakonsul Bengt Akerren Vormsi saart.

Agaralt käib koos Vihterpalu piirkond. Tuletatakse meelde vanu rootsikeelseid laule ja lindistatakse mälestusi.

Mitmeid koosolekuid on pidanud Haapsalu piirkond. Hilda Timmermani, Agneta Tominga ja Julide Okasroosi juhatusel on õpitud ringmänge.

Agaralt tegutseb käsitööring Eha Timmermani juhtimisel. Valmistati auhindu fotovõistlusele ja koguti materjali käsitöönaütuseks.

1.-3. juulil toimus Lahemaal seppade säru. Meie seltsi poolt võtsid sellest osa Arne Tennisberg ja Saamo Heldema.

16. juulil oli suur talgupäev Noarootsis. Üle 50 seltsi liikme Noarootsist, Haapsalust, Tallinnast, Paidest ja mujalt aitas korrastada kirikut, kirikuaeda, pastoraadi ümbrust, vana surnuaeda ja peoplatsi. Tallinna rühm külastas tagasiteel Rooslepa, Risti ja Harju-Madise kirikuid ja kalmistuid.

ANNETUSED

DONATIONER

Arno Ilves	- 234 rubla
Tootmiskoondis "Norma"	- 1000 rubla
Produktionssammanslutningen Norma	
Ansambel "Leegajus"	- 100 rubla
Folkmusic- och danslaget Leegajus	
Kullo Remme	- 10 rubla
Tiina Koppelmaa	- 10 rubla
Astra Jürvetson	- 10 rubla
Priit Sarv	- 10 rubla
Eduard Engman	- 25 rubla
Kersti Saarna	- 25 rubla
Sirje Stubender	- 25 rubla
Ervin Stubender	- 25 rubla
Voldemar Söderlund	- 200 krooni
Keemia- ja Farmaatsiatehas	- 500 rubla
Tallins Kemiska och Läkemedelsfabrik	
Vormsi piirkonna korjanduskarp	
(sh härra Bengt Akerren)	- 259 rubla
Ormsö-regionens kollektbössa	
(därav herr Bengt Akerren)	

Ettevõtted, kes Noarootsi päevadeks auhindu andsid: Företag som har donerat priser för Nucködagarna:

"Flora", "Vasar", "Kodu", "Salvo", "Tarbeklaas", "Sulev", "Polümeer", Haapsalu KEK, "Norma", Keemia- ja Farmaatsiatehas.

AITAH!

TACK!

KRÖNIKA

I slutet av april besöktes Estland av en delegation av finlandssvenska författare. Den 20 april gav folkmusik- och danslaget Leegajus för dem en konsert med estlandssvensk folkmusik.

Den 10 maj hölls i Tallinn en sammankomst av samfundets medlemmar i Tallinn-Harju-regionen. Till regionsstyrelsen valdes jämte Sune Häggblom även Rita Arman (tel. 51 21 87 el. 44 54 94), Edvin Ambrosen och Lennart Jürgenson (tel. 66 15 65).

Den 14 maj ordnade man i Ormsö-regionen en rejäl arbetsdag. Man iordningställde kyrkogården, på kvällen hölls ett möte där huvudfrågan var skydd av Hulloviken mot föroreningar från gränstruppernas förläggning på ön. Man har även värdjat till den gröna rörelsen om hjälp.

Den 14 maj var det värrengöring också på Rosleps kyrkogård.

21 maj hade man på Ormså en studiedag där mästaren Ants Sträng undervisade 12 lärlingar i konsten att bygga vasstak.

Den 1 juni bekantade man sig med Svenska kyrkogården i Rahumäe. Ciceron var Lennart Jürgenson.

Den 2 juni hölls ett möte i Tartu-regionen där samfundets hedersmedlem Helmut Piirimäe berättade om sin senaste Sverige-resa.

Den 21 juni besöktes Ormsö av Bengt Akerren, Sveriges generalkonsul i Leningrad.

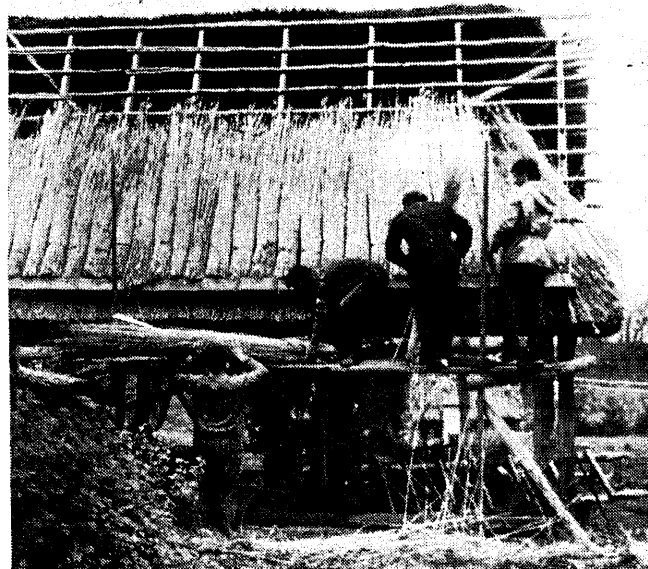
Verksamheten har varit mycket aktiv också i Vip-pal, där man har samlats för att sjunga gamla estlandssvenska visor och banda minnen.

Flera sammankomster och möten har hållits i Hapsal-distriktet. Under ledning av Hilda Timmerman, Agneta Tomingas och Julide Okasroos har man lärt sig gamla ringlekar.

Mucket aktiv har Eha Timmermans handarbetscirkel varit. Bl a har priser för fotografitävlingen framställt och föremål för slöjdtställningen samlats.

Den 1-3 juli hölls i Lahemaa nationalpark en sammankomst av smeder. Samfundet representerades av Arne Tennisberg och Saamo Heldema.

Den 16 juli arbetade drygt 50 personer från Nuckö, Hapsal, Tallinn, Paide och andra orter på Nuckö, där man hjälpte att iordningsställa kyrkan, kyrkogården, prästgårdens omgivning, gamla kyrkogården och festplatsen. Tallinn-borna besökte på hemvägen Rosleps, Kors och Harju-Madis kyrkor och kyrkogårdar.

Rookatus tegevise õppetälgud / Man lär att lägga vasstak
Foto: Marge Viirg

Estirootslaste Kultuuri Seltsi infoleht. Toimetuse aadress 203170 Haapsalu post kast 71. Maht 2,0 tp. Tiraaž 1000 Tellimuse nr. 2555.
Haapsalu Trükikoda Võidu 54 /